

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
& ΑΕΙΦΟΡΙΑ**

**ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ:
ΣΙΩΜΟΥΛΗ ΧΡΥΣΑ**

**ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ:
ΚΑΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΜΑΙΟΣ, 2018

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ), Επιχειρηματικότητα, Κυκλική Οικονομία,
Βιωσιμότητα, Αειφόρος Ανάπτυξη, Επιχειρηματικά Μοντέλα

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Executive Summary	6
Εισαγωγή	7
1. Περιβαλλοντικά προβλήματα	11
2. Αειφόρος Ανάπτυξη – Ορισμός & Στόχος	13
2.1. Οι βασικές αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.....	16
3. Διεθνείς Πρωτοβουλίες	19
3.1. Η συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης	19
3.2 Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη.....	19
3.3 Συνδιάσκεψη ΟΗΕ για το Περιβάλλον & την Ανάπτυξη, 1992, Ρίο ντε Τζανέιρο	20
3.4 Ο δρόμος προς τους 17 στόχους για Αειφόρο Ανάπτυξη έως το 2030	22
4. Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες.....	26
4.1 Ευρωπαϊκά Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον	27
4.2 Το μακροπρόθεσμο όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	30
5. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	32
5.1 Ορισμός	32
5.2 Θεσμικό πλαίσιο / Νομοθετικό πλαίσιο	34
5.2.1 Το Οικουμενικό Σύμφωνο του ΟΗΕ (GLOBAL COMPACT).....	36
5.2.2 Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποχρεωτική δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών (μεγάλες επιχειρήσεις)	37
5.3 Ευθύνες και Διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.....	39
5.4 Οφέλη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	41
5.4.1 Το παράδειγμα της Νορβηγίας, οδηγός για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	47
5.4.2 Η πρωτοβουλία Enterprise 2020	48
6. Δείκτες Αειφόρου Ανάπτυξης	50
6.1 Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης - International Organization for Standardization (ISO)	59
6.2 Global Reporting Initiative.....	62
6.3 Το Πλαίσιο Κινητήριων δυνάμεων– Πίεσης– Κατάστασης– Επίπτωσης– Αντίδρασης(Driving Force - Pressure– State – Impact – Response, DPSIR)	62

7.Αποτίμηση Υφιστάμενης Κατάστασης.....	65
– Διεθνείς Προκλήσεις.....	65
8.Κυκλική Οικονομία	75
8.1 Οι αρχές και οι άξονες της Κυκλικής Οικονομίας	78
8.2 Ερευνητικά αποτελέσματα του μοντέλου Κυκλικής Οικονομίας	80
8.3 Στοχευμένες πολιτικές από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την ώθηση της κυκλικής οικονομίας.....	87
9.Συμπεράσματα.....	89
10. Βιβλιογραφία	90

Περίληψη

Οι επιπτώσεις της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της εξάντλησης των φυσικών πόρων, καθώς και η αυξανόμενη πολυπλοκότητα των ζητημάτων που συνδέονται με το περιβάλλον και την ανάπτυξη, έχουν οδηγήσει σε ένα αυξημένο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την αειφόρο ανάπτυξη. Στόχος της διατριβής είναι η παρουσίαση των συνθηκών και αλλαγών, σε παγκόσμιο επίπεδο, που έχουν οδηγήσει στην απόρριψη του κλασικού μοντέλου παραγωγικότητας της οικονομίας και την προσπάθεια για μετάβαση σε ένα νέο μοντέλο που θα μπορεί να ανταποκριθεί στη φιλοδοξία της αειφόρου/βιώσιμης ανάπτυξης. Οι σύγχρονες επιχειρήσεις είναι ζωντανοί οργανισμοί και κινητήριοι μοχλός της οικονομίας άρα διαδραματίζουν τεράστιο ρόλο στη διατήρηση του περιβάλλοντος και την ευημερία της κοινωνίας. Στελεχώνονται από ανθρώπους, παράγουν και αναπτύσσονται στο πλαίσιο της κοινωνίας. Επειδή λοιπόν οι επιχειρήσεις είναι μέρος του κοινωνικού γίνεσθαι, για να είναι ενεργές και να συνεχίσουν να αναπτύσσονται μέσα από αυτό, πρέπει να προσφέρουν και να συνεισφέρουν με όποιο τρόπο μπορούν. Στο πλαίσιο αυτό, η Υπεύθυνη Επιχειρηματικότητα είναι μονόδρομος και οι καλές εταιρικές πρακτικές, ο νέος τρόπος επιχειρηματικής λειτουργίας. Οι έρευνες και η μέχρι σήμερα εμπειρία, καταδεικνύουν ότι για να αντιμετωπιστούν σταδιακά και παράλληλα τα μεγάλα ζητήματα, η στροφή στο μοντέλο της κυκλικής οικονομίας μπορεί να ανοίξει αυτούς τους δρόμους.

Executive Summary

The impact of environmental degradation and depletion of natural resources, as well as the increasing complexity of environmental and development issues, have led to increased international community interest in sustainable development. The aim of the dissertation is to present the conditions and changes at a global level that have led to the rejection of the classical productivity model of the economy and the attempt to move to a new model that can meet the ambition of sustainable development. Modern businesses are living organisms and a driving force in the economy, and therefore play a huge role in preserving the environment and the well-being of society. They are staffed, they produce and develop in the context of society. Because businesses are part of the social realm, to be active and to continue to grow through it, they must offer and contribute in whatever way they can. In this context, Responsible Entrepreneurship is a one-way street and good corporate practices, the new way of business operation. Surveys and experience to date demonstrate that, in order to deal with the big issues gradually and at the same time, the shift to the cyclical economy model can open these paths.

Εισαγωγή

Σε έναν πλανήτη που έχει ήδη δεχθεί τεράστιες παρεμβάσεις και υπερεκμετάλλευση, ζητείται διέξοδος από ένα οικονομικό μοντέλο που έχει κορεστεί και που την τελευταία δεκαετία γεννά κρίσεις και ανεργία. Η αναζήτηση ενός νέου μοντέλου, ισορρόπησης της οικονομικής ανάπτυξης με την κοινωνική ευημερία και υγεία, αποτελεί το αντικείμενο μελέτης της παρούσας διατριβής.

Η διεθνής εμπειρία καταδεικνύει την ανάγκη, για την προσέγγιση και επίλυση του προβλήματος, καθώς το υφιστάμενο και κλασικό, γραμμικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, όχι μόνο δεν μπορεί πλέον να συνεχιστεί, αλλά καθίσταται υψίστης σημασίας, η μεταστροφή σε αειφόρες/βιώσιμες λύσεις. Οι περιβαλλοντικές καταστροφές, τα επίπεδα της παγκόσμιας φτώχειας, η αέναη ανεργία δείχνουν έντονα την ανάγκη για αλλαγή. Πάραυτα τα επιχειρηματικά λόμπυ διαμέσου κυρίως της επιρροής τους στους πολιτικούς, αλλά ταυτοχρόνως σημαντικά η έλλειψη πληροφόρησης, αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες.

Στόχος λοιπόν της παρούσας διατριβής είναι να διακρίνει/εντοπίσει τα λάθη του παρελθόντος που οδήγησαν στη συντήρηση, έως και σήμερα ενός μη βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης. Όμως η αλλαγή βρίσκεται προ των πυλών και με την απαραίτητη ώθηση και συνέργια όλων και σε όλα τα επίπεδα, μπορούν να εφαρμοστούν πρωτοπόρες πολιτικές και ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης που αντιμετωπίζει τα μείζοντα θέματα της ανεργίας και της παροχής ενός ποιοτικότερου περιβάλλοντος για τους ανθρώπους.

Το πιο ενδιαφέρον συμπέρασμα που εξάγεται, είναι ότι το φιλόδοξο μοντέλο, της κυκλικής οικονομίας, διαφαίνεται ότι διαθέτει τις προϋποθέσεις και έχει ερευνητικά και πρακτικά αποδειχθεί, ότι μπορεί να συγκεράσει τους πιο πάνω παράγοντες και να οδηγήσει σε ένα καλύτερο μέλλον. Γι' αυτό άλλωστε ως διαφαίνεται μέσω της διατριβής, κερδίζει συνεχώς έδαφος ανάμεσα σε επιχειρήσεις-κολοσσούς αλλά και σε διεθνές πλαίσιο, είτε μέσω κατευθυντήριων γραμμών αλλά και διαμέσου νομοθετικού πλαισίου. Ιδιαίτερο

επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει και η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, που καλούνται να παρουσιάσουν δυναμικά πλέον οι επιχειρήσεις.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε πρωτίστως σε βιβλιογραφική επίκαιρη έρευνα. Όσον αφορά τους περιορισμούς της διατριβής σαφώς εντοπίζονται χρονικοί περιορισμοί και σε σχέση με την τάχιστα ροή των εξελίξεων.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε, για την ορθή σχεδίαση και οργάνωση της διατριβής παρουσιάζεται πιο κάτω:

- Συλλογή στοιχείων από τις αρμόδιες αρχές/οργανισμούς και θεσμικό πλαίσιο, για την ιστορική ανασκόπηση των βασικών εννοιών της διατριβής όπως η αειφορική ανάπτυξη
- Μελέτη, σύγκριση και παρουσίαση σημαντικών στοιχείων, μέσω των υφιστάμενων ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί, για την εξέλιξη και την πρακτική ενσωμάτωση των εννοιών της βιώσιμης ανάπτυξης στο επιχειρηματικό/παραγωγικό περιβάλλον.
- Ανάλυση και αξιολόγηση των δεικτών μέτρησης περιβαλλοντικής επίδοσης των επιχειρήσεων
- Συγκριτική ανάλυση μεταξύ του υφιστάμενου μοντέλου της γραμμικής παραγωγής/ανάπτυξης και του μοντέλου της κυκλικής οικονομίας που οδηγεί στη διαπίστωση της αναγκαιότητας αλλαγής των ακολουθούμενων πολιτικών
- Ανάλυση των πρακτικών εμποδίων στην πορεία προς την επίτευξη μοντέλου ανάπτυξης της κυκλικής οικονομίας, των πολιτικών που θα πρέπει να εφαρμοστούν και των σταδιακών βημάτων καθώς η μετάβαση απαιτεί τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών
- Ανάλυση των ωφελειών για το επιχειρηματικό/παραγωγικό περιβάλλον αλλά και για το σύνολο της κοινωνικής δομής

Κατόπιν αναφοράς των σημαντικότερων περιβαλλοντικών προβλημάτων, στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η πολυδιάστατη έννοια της αειφόρου ανάπτυξης και η διαχρονική εξέλιξή της σε διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο, με σταδιακά αυξανόμενο νομοθετικό ενδιαφέρον.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι διεθνείς πρωτοβουλίες για το φυσικό περιβάλλον και οι ιδεατές πρακτικές για την παράλληλη διατήρησή του, σε συνδυασμό με τους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης, άρα σε άμεση σχέση με την ευημερία των επιχειρήσεων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται οι αντίστοιχες πρωτοβουλίες εκ μέρους ευρωπαϊκής ενώσεως, η οποία διαδραματίζει βασικό χαρακτήρα στις εξελίξεις αναφορικά με την υιοθέτηση της αρχής της αειφορίας και επιδεικνύει και ενθαρρυντικά αποτελέσματα.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναπτύσσεται παράλληλα και διαρκώς κερδίζει έδαφος, η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που πρέπει να παρουσιάζουν οι σύγχρονες επιχειρήσεις και η οποία περιλαμβάνει ορθές αρχές ως η διαρκής δέσμευση των επιχειρήσεων για ηθική συμπεριφορά και συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη, με ταυτόχρονη βελτίωση της ποιότητας της ζωής. Εμφανείς αναφορές σε θεσμικό και νομοθετικό πλαίσιο.

Στο έκτο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης, που αποτελούν τα μεθοδολογικά εργαλεία για την αποτίμηση των πολιτικών εφαρμογής πρακτικών διατηρήσιμης ανάπτυξης στο επιχειρηματικό περιβάλλον αλλά και σε επίπεδο πόλεων, κυβερνήσεων και διαμόρφωσης πολιτικών.

Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αποτίμηση και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης μέσω των πορισμάτων των διεθνώς αναγνωρίσιμων φορέων, οργάνων και οργανισμών αλλά και σε επίπεδο ηπείρου – Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία και θέτει το μακροπρόθεσμο όραμα που εγκρίνεται στη βάση του για την υιοθέτηση των βέλτιστων πολιτικών.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζεται το μοντέλο ανάπτυξης «κυκλικής οικονομίας» και η προσέγγισή του γίνεται κυρίως μέσω των πορισμάτων των ερευνών, διεθνούς ιδρύματος, που καταδεικνύουν την μεγαλύτερη οικονομική και παράλληλα κοινωνική-περιβαλλοντική ανάπτυξη, που θα μπορούσε να περιέλθει μέσω στροφής σε οικονομίες κλίμακας διαμέσου κυκλικής οικονομίας. Παρατίθενται επίσης χαρακτηριστικά παραδείγματα επιχειρηματικών μοντέλων/πρακτικών αλλά και εταιρειών που δηλώνουν μεγέθυνση και αποτελεσματική εφαρμογή.

Οι πηγές της μελέτης αποτελούνται από βιβλία, άρθρα, διαδικτυακή αναζήτηση και προσωπική εμπειρία.

Πηγή: <http://www.housingeurope.eu/resource-624/using-resources-in-a-sustainable-way>

1. Περιβαλλοντικά προβλήματα

Τα πιο σπουδαία περιβαλλοντικά προβλήματα, που καλούμαστε σε παγκόσμιο επίπεδο να αντιμετωπίσουμε με τις βέλτιστες πλέον λύσεις, λόγω των διαστάσεων που έχουν λάβει, είναι (Οργανόπουλος,2010):

- Το ενεργειακό πρόβλημα, το οποίο οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αλόγιστη ενεργειακή κατανάλωση. Προς αυτή την κατεύθυνση έχουν αρνητική συμβολή η εξάντληση των μη ανανεώσιμων ενεργειακών πόρων, κυρίως του πετρελαίου και των λιθανθράκων, η άνοδος των τιμών ενέργειας, η αβεβαιότητα της ενεργειακής τροφοδοσίας κτλ.
- Η ποιοτική και ποσοτική υποβάθμιση του νερού και του εδάφους. Το έδαφος υποβαθμίζεται ιδιαίτερα εξαιτίας της όλο και συνεχόμενης επέκτασης των καλλιεργειών εις βάρος πεδινών και τροπικών δασών
- Η ατμοσφαιρική ρύπανση, η οποία αρκετές φορές συνεπάγεται όξινη βροχή, διεύρυνση της τρύπας του όζοντος, ενίσχυση του φαινομένου του θερμοκηπίου, κλιματική αλλαγή και ακραία καιρικά φαινόμενα σε αρκετές περιπτώσεις
- Τα απορρίμματα και απόβλητα, είτε αστικής είτε βιομηχανικής φύσεως
- Ο θόρυβος, ο οποίος διακρίνεται σε οδικό / κυκλοφοριακό, σε βιομηχανικό, σε θόρυβο εγκαταστάσεων, σε σιδηροδρομικό και σε αεροπορικό
- Η οπτική / αισθητική ρύπανση. Συχνά, τα ανθρώπινα έργα έχουν ως αντίκτυπο τη διάχυση στο περιβάλλον αντιαισθητικών εικόνων, από εγκαταλελειμμένα κτίρια ή αντικείμενα. Οι επιπτώσεις αυτού του προβλήματος σχετίζονται κατά κύριο λόγο με τον ψυχισμό των κατοίκων

Οι επιπτώσεις αυτών των προβλημάτων, θέτουν σε κίνδυνο την βιωσιμότητα των οικοσυστημάτων παγκοσμίως, για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η υιοθέτηση ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης, που να βασίζεται στην αειφορία.

Η διαχρονική εξέλιξη των περιβαλλοντικών προκλήσεων και της αντίληψής τους, διαφαίνεται χαρακτηριστικά στην Εικόνα 1 που ακολουθεί, όπου διαπιστώνεται ότι έχουμε οδηγηθεί διαχρονικά στην εφαρμογή και ανάγκη εξέλιξης των μέτρων κυρίαρχης πολιτικής μέσω συνεκτικών πολιτικών με συστημικές προσεγγίσεις.

Τύπος πρόκλησης	Ειδική	Διάχυτη	Συστημική
Βασικά χαρακτηριστικά	Γραμμική σχέση αιτίας-αποτελέσματος, μεγάλες (σημειακές) πηγές, συχνά τοπικής κλίμακας	Σωρευτικά αίτια, πολλαπλές πηγές, συχνά τοπικής κλίμακας	Συστημικά αίτια, αλληλοσυνδεόμενες πηγές, συχνά παγκόσμιας κλίμακας
Στο επίκεντρο	δεκαετίες 1970/1980 (μέχρι σήμερα)	δεκαετίες 1980/1990 (μέχρι σήμερα)	δεκαετίες 1990/2000 (μέχρι σήμερα)
Περιλαμβάνει θέματα όπως	Καταστροφή των δασών εξαιτίας της όξινης βροχής, των αστικών λυμάτων	Εκπομπές μεταφορών, ευτροφισμός,	Κλιματική αλλαγή, απώλεια βιοποικιλότητας,
Μέτρα αντιμετώπισης κυρίαρχης πολιτικής	Στοχευμένες πολιτικές και μέσα μονοθεματικής προσέγγισης	Ολοκλήρωση των πολιτικών και ευαισθητοποίηση του κοινού	Συνεκτικές πολιτικές και άλλες συστημικές προσεγγίσεις

Εικόνα 1 : Εξέλιξη των περιβαλλοντικών προκλήσεων

(Πηγή: Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, 2015)

2. Αειφόρος Ανάπτυξη – Ορισμός & Στόχος

Η αειφόρος ανάπτυξη, αφορά ένα πολύπλοκο σύστημα, με φυσικοχημικές, βιολογικές, ψυχολογικές και κοινωνικές συνιστώσες. Απαιτεί διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τους ιθύνοντες της χάραξης των παγκοσμίων πολιτικών. Προβλήματα ορολογίας (αειφόρος /βιώσιμη/ πράσινη/ ολοκληρωμένη/ αξιобίωτη ανάπτυξη), αλλά και επικοινωνίας έχουν προκαλέσει και συνεχίζουν να προκαλούν σύγχυση και αντιδράσεις.

Η έννοια απασχολεί την ανθρωπότητα από αρχαιοτάτων χρόνων, καθώς αρχαίοι συγγραφείς, όπως ο Πλάτωνας, θέτουν στα έργα τους, θέματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης, λόγω των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και μάλιστα πρότειναν λύσεις, κάτι που σήμερα αντιμετωπίζουμε υπό το πρίσμα της αειφόρου ανάπτυξης. (Du Pisani, 2006).

Τους τελευταίους δύο αιώνες, η βιομηχανική και τεχνολογική επανάσταση, διενεργήθηκε με εντατική και ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου, δίχως να λαμβάνονται υπόψη οι πεπερασμένες δυνατότητες του περιβάλλοντος. Η αναζήτηση του μοντέλου που θα συνδυάζει την φροντίδα του περιβάλλοντος με την ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας, εκφράστηκε αρχικά μέσω της μελέτης «The limits to growth», της λεγόμενης Λέσχης της Ρώμης το 1972.

Παρά το γεγονός ότι το «στοίχημα» της αειφόρου ανάπτυξης ταλανίζει την ανθρωπότητα από αρχαιοτάτων χρόνων, δεν είναι παρά μόνο στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, που θα μπουν τα θεμέλια για ουσιαστική ενσωμάτωση του όρου στην αναζήτηση για ένα καλύτερο μέλλον παγκοσμίως.

Γεγονότα - σταθμοί, στην εξέλιξη της διαμόρφωσης του περιεχομένου της έννοιας της αειφορίας, αποτέλεσαν:

- **Η συνδιάσκεψη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για το Περιβάλλον στη Στοκχόλμη το 1972**
- **Η έκθεση «Το κοινό μας Μέλλον» της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1987 και**

- **Η Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ριο ντε Τζανέιρο το 1992 (Agenda 21)**

Στο πλαίσιο περιεκτικού ορισμού της, η αειφορία, διαχέεται σε όλους τους τομείς πολιτικής, αφορά όλα τα έθνη, ανεξάρτητα από το επίπεδο ανάπτυξής τους και θεωρεί τα ανθρώπινα συστήματα ενταγμένα και αλληλεξαρτώμενα με το φυσικό περιβάλλον. Για την επίτευξη ολοκληρωμένης αειφορικής ανάπτυξης εντός μιας κοινωνίας, οφείλεται η κοινωνία να είναι δυναμική οικολογικά, οικονομικά βιώσιμη, κοινωνικά δίκαιη και να διατηρεί τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της (Ανδρεοπούλου,2008).Πρόκειται για πολυδιάστατη έννοια με περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές παραμέτρους (United Nations World Summit, 2005). Ο Mog (2004) αναφέρει ότι η αειφόρος ανάπτυξη πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια αέναη διαδικασία, η οποία δεν καθορίζεται από συγκεκριμένους στόχους, αλλά προκαλεί αλλαγές ύστερα από συνεχείς διαδικασίες μάθησης και προσαρμογής. Οι Dale & Newman, το 2005, επεσήμαναν ότι η αειφόρος ανάπτυξη πρέπει να θεωρείται διαδικασία και όχι αυτοσκοπός, καθώς αποτελεί έναν συνεχώς μετακινούμενο στόχο, που τα όριά του βρίσκονται υπό διαρκή εξέλιξη, καθώς αλλάζουν οι συσχετισμοί και οι δυναμικές μεταξύ των 3 κανόνων, οικολογικών, κοινωνικών και οικονομικών.

Η συμπόρευση όμως αυτή και των τριών πυλώνων της Βιώσιμης Ανάπτυξης δεν είναι ούτε απλό ούτε εύκολο να επιτευχθεί. Απαιτούνται:

- **Συνδυασμένες σταθμίσεις πολλών παραγόντων** σε διαφορετικά επίπεδα, συχνά μεταξύ αντιτιθέμενων ενδιαφερόντων και συμφερόντων, σε συνάρτηση και με τον παράγοντα χρόνο.
- **Ειλικρινής, τεκμηριωμένος και εποικοδομητικός διάλογος και διαβούλευση** μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών, που προϋποθέτει τη δημιουργία πλαισίων και τη θέσπιση κανόνων μέσα στα οποία να μπορούν τα ενδιαφερόμενα μέρη να συνομιλούν και να συνδιαλέγονται.
- **Συντονισμένες ενέργειες με τη συμμετοχή και την ενεργοποίηση όλων όσοι εμπλέκονται:** Πολιτεία, επιχειρήσεις, μη-κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς που εκπροσωπούν γενικότερα την κοινωνία των πολιτών (ΣΕΒ, 2014).

Η αναπαράσταση που ακολουθεί είναι χαρακτηριστική:

Εικόνα 2: Οι τρεις πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης

(Πηγή: <http://www.google.com/es>)

Η έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του ΟΗΕ (UN Commission on Environment and Development), με επικεφαλής την Πρωθυπουργό της Νορβηγίας Γκρο Χάρλεμ Μπρούτλαντ, συστάθηκε το 1983 και ολοκλήρωσε την έρευνά της το 1987, οπότε και δημοσιεύθηκε στο βιβλίο «Our Common Future» (Το κοινό μας μέλλον). Στην έκθεση αυτή αναφέρεται για πρώτη φορά ο όρος «αειφόρος ανάπτυξη» ο οποίος ορίζεται ως:

«Αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να υπονομεύει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες.»

Πρόκειται για ένα ανθρωποκεντρικό ορισμό, ο οποίος δίνει έμφαση στη μακροπρόθεσμη πτυχή της βιώσιμης ανάπτυξης και εισάγει την ηθική αρχή της επίτευξης ισότητας μεταξύ των σημερινών και μελλοντικών γενεών (Diesendorf, 2000).

Ο μεγαλεπήβολος στόχος, της έννοιας της αειφορίας, έγκειται στην πολυπλοκότητα και σύνθετη διάσταση των προβλημάτων που θίγει προς

παράλληλη αντιμετώπιση. Μπορούμε να το αντιληφθούμε πλήρως, αναφέροντας κάποιες εκ των προτεραιοτήτων, ενός βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης, ως αυτές περιγράφονται στην **Agenda 21** (Robinson, 1993):

- διεθνής συνεργασία για την επιτάχυνση της αειφόρου ανάπτυξης στις αναπτυσσόμενες χώρες
- καταπολέμηση της φτώχειας
- αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων
- αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος
- προστασία και προαγωγή της υγείας των ανθρώπων
- προστασία της ατμόσφαιρας, κυρίως αναφορικά με τις πολιτικές ενέργειας, μεταφορών και βιομηχανίας
- ορθολογική πολιτική χρήσεων γης
- διασφάλιση οικοσυστημάτων και διαχείριση των υδάτινων πόρων
- ορθή διαχείριση αποβλήτων και επικίνδυνων αποβλήτων
- ανεύρεση πόρων και μηχανισμών για στήριξη της πορείας των αναπτυσσόμενων χωρών
- προαγωγή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης
- δημιουργία διεθνών νομικών οργάνων και μηχανισμών
- διάχυση πληροφοριών

Η Αειφόρος Ανάπτυξη αποτελεί τον κύριο μοχλό, για την σταδιακή και διαχρονική προώθηση τέτοιων αλλαγών, σε πολιτικό-θεσμικό επίπεδο.

2.1. Οι βασικές αρχές της αειφόρου ανάπτυξης

Η όλη συζήτηση περί των διαφορετικών ορισμών της αειφορίας, καταλήγει συνήθως σε ένα δίπολο απόψεων, όπως 'ρεφορμιστές' και 'ρίζοσπαστικοί' (Shrivastava, 1994), 'τεχνοκράτες' και 'οικολόγοι' (Pearce 1993, Adams 1995), 'άποψη επιχειρήσεων' και 'άποψη κοινού' (Rossi et al, 2000), 'ανοιχτό πράσινο' και 'σκούρο πράσινο' (Atkinson, 2000) και εντέλει 'αδύναμη αειφορία' και 'ισχυρή αειφορία' (Turner 1993, Bebbington 2001). Η αδύναμη αειφορία ικανοποιείται όταν οι απώλειες του φυσικού κεφαλαίου αντισταθμίζονται με τις αυξήσεις ανθρωπογενούς κεφαλαίου ίσης αξίας, ενώ η

ισχυρή αειφορία έχει ως προϋπόθεση τη μη μείωση του συνολικού φορτίου φυσικού κεφαλαίου (Harte 1997, Pasqual & Souto 2003).

Οι **βασικές αρχές της αειφόρου ανάπτυξης**, ως αναφέρει ο Αραμπατζής (2014) είναι:

Φέρουσα ικανότητα (Carrying capacity)

Η αρχή της φέρουσας ικανότητας αποτελεί την πεμπτουσία της οικοκεντρικής προσέγγισης της αειφόρου ανάπτυξης και παρουσιάζει τη δυνατότητα / ικανότητα μιας περιοχής να συντηρεί συγκεκριμένο αριθμό ανθρώπων, πανίδας και χλωρίδας. Ο ορισμός της οικολογικής φέρουσας ικανότητας είναι ο εξής: **«ο μέγιστος αριθμός ενός είδους που μπορεί ένα οικοσύστημα να υποστηρίξει αενάως. Όταν το επίπεδο του μέγιστου πληθυσμού ξεπερνιέται, τότε οι πόροι αρχίζουν να σπανίζουν με συνέπεια να φθίνει ο ίδιος ο πληθυσμός»** (Van Dieren, 1995).

Βιοποικιλότητα (Biodiversity)

Σημαντικός παράγοντας για την αειφορία, η διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Διαγενεαλογική δικαιοσύνη (intergenerational equity)

Οι προηγούμενες γενιές πρέπει να κληρονομούν στις επόμενες τον ίδιο αριθμό πόρων που αυτές κληρονόμησαν.

Διασυνοριακή υπευθυνότητα (transfrontier responsibility)

Δεν πρέπει να γίνεται μεταβίβαση των αρνητικών επιπτώσεων από μια περιοχή ως περιβαλλοντικά προβλήματα σε μια άλλη.

Συμμετοχή (Participation)

Η αειφόρος ανάπτυξη στηρίζεται στην συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων στη λήψη αποφάσεων.

Αφομοιωτική ικανότητα (Assimilative capacity)

Αφομοιωτική ικανότητα ενός φυσικού αποδέκτη ρύπων είναι η ικανότητα του να αφομοιώνει συγκεκριμένες ποσότητες (δυνατότητα αυτοκαθαρισμού), ενώ παράλληλα διατηρεί τα περιβαλλοντικά του πρότυπα.

Οι αρχές της αειφόρου ανάπτυξης δεν περιορίζονται όμως στις πιο πάνω και συγκεκριμενοποιούνται περαιτέρω:

- 1. Αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς**
- 2. Αρχή της Ήπιας Ανάπτυξης των Ευπαθών Οικοσυστημάτων**
- 3. Αρχή της Χωρονομιάς**
- 4. Αρχή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς**
- 5. Αρχή του Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος**
- 6. Αρχή προστασίας του Φυσικού Κάλλους**
- 7. Αρχή της Οικολογικής Συνείδησης**

3. Διεθνείς Πρωτοβουλίες

3.1. Η συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης

Το 1972 η συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης για το Ανθρώπινο Περιβάλλον, αποτέλεσε το πρώτο παγκόσμιο γεγονός, υψηλού πολιτικού επιπέδου, που εισήγαγε την αειφόρο ανάπτυξη, σε όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων. Εκτός από την Διακήρυξη και το Σχέδιο Δράσης, η πιο ουσιαστική εξέλιξη αφορούσε τη δρομολόγηση της ίδρυσης του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP). Το UNEP παρέχει έναν μηχανισμό αλληλεπίδρασης και σύνδεσης, μέσω του οποίου οι περιβαλλοντικές προσπάθειες κυβερνητικών και μη-κυβερνητικών οργανισμών, εθνικών και τοπικών φορέων συνδέονται και ενισχύονται. Από την αρχή της λειτουργίας του, βασίστηκε στην αντίληψη ότι το περιβάλλον πρέπει να θεωρηθεί ως ένα σύστημα αλληλεπιδρώντων παραγόντων, το οποίο αφορά όλους τους αναπτυξιακούς τομείς, και ότι για τη διαχείριση αυτού του συστήματος είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση

3.2 Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη

Έντεκα χρόνια μετά τη Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης, μέσω απόφασης της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, δρομολογείται η δημιουργία της **Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development – WCED)**, για αναβάθμιση του παγκόσμιου ενδιαφέροντος για το περιβάλλον. Προϊόν της Επιτροπής, η δημοσίευση της Έκθεσης «Το Κοινό μας Μέλλον», όπου η ηχηρή διαπίστωση είναι το αδιέξοδο των τρεχουσών πολιτικών μεταξύ περιβάλλοντος και ανάπτυξης. Η αλλαγή της πορείας, μπορεί να επέλθει, εντός πλαισίου βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία, ως προσδιορίζεται στην κοινώς ονομαζόμενη «**Έκθεση Brundtland**», είναι: «μία διαδικασία αλλαγής, κατά την οποία η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, η βάση της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι θεσμικές αλλαγές, βρίσκονται σε πλήρη αρμονία και πρόοδο τόσο με τις τρέχουσες όσο και με τις μελλοντικές δυνατότητες να εξυπηρετήσουν τις ανθρώπινες ανάγκες και

ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ.» Η ταχύτητα των εξελίξεων σε αυτό το στάδιο, δεν οφειλόταν αποκλειστικά στην απόδοση των ερευνητών και εμπειρογνομόνων αλλά κυρίως στην ίδια την πραγματικότητα, η οποία είτε μέσα από τις εικόνες πείνας στην Αφρική, τις μειώσεις αλιευμάτων, τις πλημμύρες ανά τον κόσμο, τον αυξανόμενο αριθμό μελανωμάτων λόγω της μείωσης του στρώματος του όζοντος, έκανε ορατή πλέον στους ανθρώπους την ανάγκη αναγνώρισης της Βιώσιμης Ανάπτυξης ως θεμελιώδους αρχής για την ανθρώπινη ύπαρξη.

3.3 Συνδιάσκεψη ΟΗΕ για το Περιβάλλον & την Ανάπτυξη, 1992, Ρίο ντε Τζανέιρο ¹

Στόχος της **Συνδιάσκεψης του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που διενεργήθηκε το 1992 στο Ρίο ντε Τζανέιρο** ήταν η εναρμόνιση των παγκόσμιων πολιτικών δράσεων για υγιή περιβαλλοντική ανάπτυξη. Ασχολήθηκε επίσης με το σύνολο των σοβαρών θεμάτων της ανθρωπότητας, όπως η φτώχεια, η υποανάπτυξη, η μεταφορά τεχνολογίας, τα καταναλωτικά πρότυπα, το δημογραφικό, η υγεία, η διαχείριση των αποβλήτων.

Η συνδιάσκεψη διενεργήθηκε εντός πολύπλοκου κλίματος, λόγω των έντονα αντικρουόμενων συμφερόντων, καθώς η οικονομία και το φυσικό περιβάλλον των αναπτυσσόμενων (νότιων) χωρών, εξαρτώνται από τη μεταφορά οικονομικών πόρων και τεχνολογίας από τις αναπτυγμένες (βόρειες) χώρες, οι οποίες ανεπύχθησαν (και συνεχίζουν να αναπτύσσονται) εις βάρος της φέρουσας ικανότητας του φυσικού περιβάλλοντος. Ακόμα μία νέα εξέλιξη, που διαμόρφωσε τις συνθήκες, ήταν το γεγονός της αλλαγής της ΕΟΚ, σε μία Ένωση με ισχυρή παρουσία και θέσεις επί περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών θεμάτων.

Μέσα σε αυτό το σύνθετο κλίμα, η υιοθέτηση νομικού έργου δεσμευτικού χαρακτήρα, δεν κατέστη δυνατή. Παρόλα αυτά:

¹ Γρηγορίου et al., 1993

- **Υπογράφηκαν 2 Συμβάσεις:**
 - ✓ για την αλλαγή του κλίματος (θέτοντας ως γενικό στόχο την σταθεροποίηση των εκπομπών αερίων, υπεύθυνων για το Φαινόμενο του Θερμοκηπίου, σε επίπεδα που δεν απειλούν το κλίμα)
 - ✓ και τη Βιολογική Ποικιλομορφία (με επίκεντρο την προστασία των οικοσυστημάτων).
- **Υιοθετήθηκαν τρία (3) κείμενα, χαρακτηριστικά της προσπάθειας επαναπροσδιορισμού των περιβαλλοντικών προβλημάτων σε συνάρτηση με την αναπτυξιακή ολοκλήρωση:**
 - ✓ Η Διακήρυξη για τα Δάση, με στόχο την προστασία, μέσω ορθολογικής και βιώσιμης διαχείρισης
 - ✓ Η Διακήρυξη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, αποτελούμενη από 27 αρχές, ευθυνών και δικαιωμάτων των Κρατών
 - ✓ Η Agenda 21, ένα μνημειώδες, τεχνοκρατικό κείμενο, που επιχείρησε την εξισορρόπηση όλων των παραμέτρων της ανάπτυξης, θέτοντας έντονα την πολιτική διάσταση των προβλημάτων. Αποτέλεσε πεδίο μάχης για πολλά ζητήματα και αντανακλά τις συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ Βορρά και Νότου. Το στρατηγικό αυτό σχέδιο, για τον 21^ο αιώνα, θέτει συστημικά, κοινό στόχο για την ανθρωπότητα, για την επίτευξη του οποίου, οι επιμέρους στόχοι αλλάζουν, ώστε η βιωσιμότητα να μεταφράζεται σε περιορισμό κατανάλωσης πόρων και αγαθών για τις αναπτυσσόμενες χώρες και αύξηση του επιπέδου βιώσιμης ανάπτυξης για τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Σαφής καθίσταται κατόπιν της Συνδιάσκεψης, η αποσύνδεση πλέον της ανάπτυξης από τη κλασική οικονομική θεωρία, χάνει τον μονοδιάστατο και γραμμικό της χαρακτήρα και αναγνωρίζεται ως μία διαδικασία πολύπλοκη, που για να είναι βιώσιμη θα πρέπει οι πολιτικές που την καθορίζουν, να αλληλοεξαρτώνται και να συνυπολογίζονται, ισότιμα και με ισορροπία, την προστασία του περιβάλλοντος, την ποιότητα ζωής και την ευημερία των λαών.

Σημαντικός θεσμός, που προέκυψε στο Ρίο, είναι η Επιτροπή Βιώσιμης Ανάπτυξης (Commission on Sustainable Development, CSD), ο ρόλος της οποίας σε βάθος χρόνου έχει διαμορφωθεί, ως απλά γνωμοδοτικός.

3.4 Ο δρόμος προς τους 17 στόχους για Αειφόρο Ανάπτυξη έως το 2030

Εφαλτήριο για θεσμοθέτηση ανάλογου μεγέθους, διεθνών συναντήσεων, αποτέλεσε η Συνδιάσκεψη του Ρίο το 1992. Στόχος η αξιολόγηση και αποτίμηση της πορείας εφαρμογής των δεσμεύσεων καθώς και ο αναγκαίος, λόγω ραγδαίων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων, επαναπροσδιορισμός των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης.

- **2002: Η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την αειφόρο ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ (Ρίο +10).** Σημαντικότερα συμπεράσματα:
 - Η αειφόρος ανάπτυξη, αποτελεί βασικό πυλώνα της διεθνούς στρατηγικής, δίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στην καταπολέμηση της φτώχειας
 - Αναγνωρίζεται ότι για την βελτίωση των αναπτυξιακών προοπτικών της Αφρικής, είναι απαραίτητη η διεθνής στήριξη
 - Στο κείμενο που υιοθετήθηκε, υπάρχουν μόνο 2 δεσμεύσεις, κυρίως λόγω των πολλών και σύνθετων θεμάτων που κλήθηκαν να συυπολογιστούν.
- **Το Πρωτόκολλο του Κιότο :**

Η Κλιματική Αλλαγή αποτελεί μια παγκόσμια περιβαλλοντική και αναπτυξιακή πρόκληση, οι επιδράσεις της οποίας έχουν επιπτώσεις σε πολλούς τομείς. Για την αντιμετώπιση αυτής της παγκόσμιας πρόκλησης, στη Διάσκεψη του Ο.Η.Ε για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Ρίο, 1992), υιοθετήθηκε η Σύμβαση-Πλαίσιο των Η.Ε. για την Κλιματική Αλλαγή (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC). Στην 3η Διάσκεψη των Συμβαλλομένων Μερών της Σύμβασης (Κυότο, 1997), υιοθετήθηκε το «Πρωτόκολλο του Κυότο». Σ' αυτό ορίστηκαν συγκεκριμένοι στόχοι συνολικής μείωσης των εκπομπών έξι αερίων του θερμοκηπίου για ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες, για την περίοδο 2008-2012.

- **Συμφωνία του Παρισιού για το Κλίμα:** Έπειτα από πολλά χρόνια διεθνών διαπραγματεύσεων για μια νέα συμφωνία για την κλιματική αλλαγή, στην 21η Διάσκεψη του Ο.Η.Ε. για την Κλιματική Αλλαγή στο Παρίσι (30/11-11/12/2015), τα Μέλη της Σύμβασης-Πλαίσιο ενέκριναν μια νέα καθολική και νομικά δεσμευτική παγκόσμια συμφωνία για το κλίμα, τη «Συμφωνία του Παρισιού». Αυτή η φιλόδοξη και ισορροπημένη συμφωνία, που αποτελεί την πρώτη μείζονα πολυμερή συμφωνία του 21ου αιώνα, καθορίζει ένα παγκόσμιο σχέδιο δράσης με στόχο να περιοριστεί η αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη σε επίπεδα πολύ μικρότερα από τους 2 °C, ώστε να αποφευχθούν οι επικίνδυνες κλιματικές αλλαγές.
- **Διάσκεψη Κορυφής Rio+20 για την Αειφόρο Ανάπτυξη (UNCSD), 2012.** Το Ρίο+20 αυτοχαρακτηρίστηκε ως «η πιο συμμετοχική Διάσκεψη στην ιστορία» καθώς και ότι αποτέλεσε «μια παγκόσμια έκφραση της δημοκρατίας» (United Nations Conference on Sustainable Development (UNCSD) President Dilma Rousseff) (Γεροντέλη Α., Μιχαηλίδου Ε., 2012):
 - Έγινε ανανέωση των πολιτικών δεσμεύσεων και επαναπροσαρμογή των αρχών και των σχετικών σχεδίων δράσης που είχαν συμφωνηθεί το 1992 στην Σύνοδο Κορυφής του Ρίο.
 - Σε θεσμικό επίπεδο, αναγνωρίστηκε η ανάγκη ενδυνάμωσης και ολοκλήρωσης των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση) σε διεθνές, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.
 - Έγινε προσπάθεια να αντικατασταθούν οι όροι «βιώσιμη ανάπτυξη» από τους «πράσινη ανάπτυξη» και «πράσινη οικονομία».
 - Διαπιστώνεται ότι καθώς προκύπτουν νέες παγκόσμιες προκλήσεις, διευρύνεται το χάσμα ανάμεσα στις αποφάσεις που λαμβάνονται κατά καιρούς στις Διεθνείς Διασκέψεις Κορυφής για τη βιώσιμη ανάπτυξη και στην εφαρμογή τους.

Το τελικό έγγραφο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη, με τίτλο «Το μέλλον που θέλουμε» (The future we want), μεταξύ

άλλων, επισήμανε την ανάγκη για τη δημιουργία μιας ανοικτής ομάδας εργασίας διαλόγου που θα κατέγραφε το σύνολο των στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Οι στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, προέκυψαν από την ομάδα εργασίας ανοιχτού διαλόγου στο πλαίσιο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών².

Τον Σεπτέμβριο του 2015, και τα 193 κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησαν ένα σχέδιο για την επίτευξη ενός καλύτερου μέλλοντος για όλους, σχεδιάζοντας μια διαδρομή για τα επόμενα 15 χρόνια.

Στο επίκεντρο της **«Ατζέντας 2030»** είναι οι **17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης** (Sustainable Development Goals – SDGs) και 169 ειδικότεροι (targets) που σχετίζονται με αυτούς και αναφέρονται στις σημαντικότερες προκλήσεις της εποχής μας οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και διακυβέρνησης. Οι SDGs προσδιορίζουν τον κόσμο που θέλουμε και ισχύουν για όλα τα έθνη:

1. Όχι στην φτώχεια
2. Όχι στην πείνα
3. Καλή υγεία
4. Ποιοτική εκπαίδευση
5. Ισότητα των φύλων
6. Καθαρό νερό και αποχέτευση
7. Ανανεώσιμες και φθηνές πηγές ενέργειας
8. Καλές δουλειές και ορθές οικονομικές πρακτικές
9. Καινοτομία και σωστές υποδομές
10. Μείωση των ανισοτήτων
11. Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες
12. Υπεύθυνη χρήση πόρων
13. Μέτρα για την κλιματική αλλαγή
14. Βιώσιμοι ωκεανοί
15. Βιώσιμη χρήση γης
16. Ειρήνη και δικαιοσύνη
17. Συμπράξεις για την βιώσιμη ανάπτυξη

² www.sustainabledevelopment.un.org [Πρόσβαση 18/01/2017]

Στην Εικόνα 3 που ακολουθεί βλέπουμε την καμπάνια των Ηνωμένων Εθνών για την «Ατζέντα 2030» :

Εικόνα 3. Οι 17 στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης για το 2030

(Πηγή: United Nations Conference on Trade and Development³)

³ <http://unctad.org/en/pages/home.aspx> [Πρόσβαση 15/11/2016]

4. Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες

Ήταν αδύνατον για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να μείνει αμέτοχη στις παγκόσμιες εξελίξεις και να αγνοήσει τις συνεχώς αυξανόμενες επιπτώσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο περιβάλλον. Προχώρησε σταδιακά στην εδραίωση περιβαλλοντικών πολιτικών και νομοθεσιών (σήμερα πλέον το περιβάλλον διαθέτει αξιοσημείωτη νομική προστασία). Το ζήτημα αυτό αντιμετωπίστηκε σε όλες τις αναθεωρήσεις των ιδρυτικών συνθηκών (1987 Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, 1992 Μάαστριχτ, 1997 Άμστερνταμ, 2007 Λισσαβώνα) και ανέδειξε την βιώσιμη ανάπτυξη σε κύρια συνιστώσα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής.

- Μέσω της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης το περιβάλλον απέκτησε νομική κατοχύρωση και συγκεκριμένοι στόχοι τέθηκαν προς επίτευξη:
 - ✓ Προστασία του Περιβάλλοντος
 - ✓ Προστασία της Υγείας του Ανθρώπου
 - ✓ Συνετή και ορθολογική χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων
- Η μετάβαση της περιβαλλοντικής προστασίας από «δράση» σε «πολιτική» επετεύχθη στη συνθήκη του Μάαστριχτ, ενισχύοντας το δεσμευτικό χαρακτήρα της αρχής της ενσωμάτωσης.
- Η συνθήκη του Άμστερνταμ ανήγαγε την βιώσιμη ανάπτυξη σε έναν από τους πρωταρχικούς σκοπούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αξιώνοντας στα άρθρα της:
 - απαιτήσεις για υψηλό επίπεδο περιβαλλοντικής προστασίας
 - την υποχρέωση για ενσωμάτωση της οικολογικής παραμέτρου στη διαμόρφωση των ευρωπαϊκών πολιτικών.

Στην πορεία των τελευταίων δεκαετιών η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει πολλά σχετικά όργανα και οργανισμούς⁴:

- **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο**

Επιτροπή Περιβάλλοντος, Δημόσιας Υγείας και Ασφάλειας των Τροφίμων

⁴ https://europa.eu/european-union/topics/environment_el [Πρόσβαση 06/12/2016]

- **Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης**

Περιβάλλον

- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή**

Περιβάλλον

Δράση για το κλίμα

- **Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή**

Τμήμα "Γεωργία, αγροτική ανάπτυξη και περιβάλλον"

- **Επιτροπή των Περιφερειών**

Επιτροπή "Περιβάλλον, κλιματική αλλαγή και ενέργεια" (ENVE)

- **Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων**

Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και περιβάλλον

- **Οργανισμοί της ΕΕ**

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ)

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Χημικών Προϊόντων (ΕCHA)

- **Λοιποί οργανισμοί**

κοινή επιχείρηση Clean Sky 2

κοινή επιχείρηση Κυψέλες Καυσίμου και Υδρογόνο 2

4.1 Ευρωπαϊκά Προγράμματα Δράσης για το Περιβάλλον

Μεταξύ 1972-1992 τα τέσσερα κοινοτικά προγράμματα δράσης για το περιβάλλον έφεραν ως αποτέλεσμα τη θέσπιση πολλών νομοθετικών κειμένων (κυρίως με τη μορφή οδηγιών) αναφορικά με περιβαλλοντικά θέματα.

Το 5^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον εγκρίθηκε το 1993 και έθεσε ισχυρές βάσεις για τον φιλόδοξο στόχο της αειφόρου ανάπτυξης, διακηρύσσοντας την αλληλεξάρτηση των κοινοτικών πολιτικών, με περιοριστικό παράγοντα για τη συνεχή ανάπτυξη, το επίπεδο ανοχής του φυσικού περιβάλλοντος.

Στο 6^ο Πρόγραμμα Δράσης εισήχθησαν οι έννοιες και η χρήση των δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης για **σκοπούς ποσοτικοποίησης των επιδιωκόμενων στόχων και πλήρη καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης. Με βάση τους δείκτες δύναται η καταγραφή και παρακολούθηση των αμιγώς**

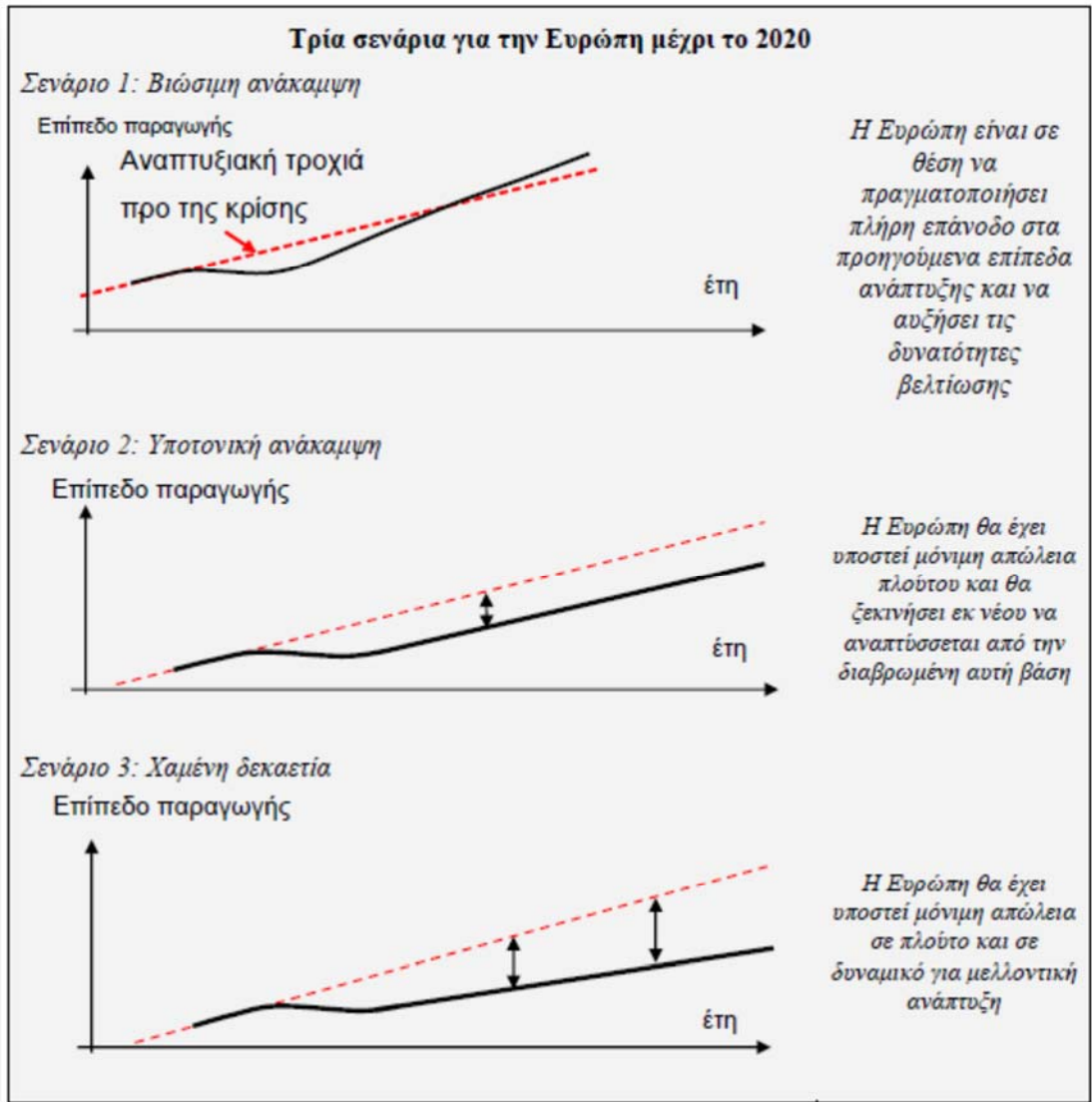
οικονομικών δεικτών (ΑΕΠ, πληθωρισμός κλπ) σε συνάρτηση με τους δείκτες τους φυσικού περιβάλλοντος (γη, αέρας, ύδατα) αλλά και της κοινωνίας (υγεία, απασχόληση).

Το 2010, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε σε ανακοίνωση τη στρατηγική της για «Έξυπνη Διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη». Η ανακοίνωση περιλαμβάνει τις προτεραιότητες για την Ευρώπη του 2020 ως αυτές διαμορφώνονται, στο διαρκώς μεταλλασσόμενο παγκόσμιο περιβάλλον και με βάση ότι: η κρίση εξουδετέρωσε την πρόσφατη πρόοδο, οι διαρθρωτικές αδυναμίες της Ευρώπης αποκαλύφθηκαν και οι παγκόσμιες προκλήσεις εντείνονται.

Η Ευρώπη 2020 προτάσσει τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες:

- **Έξυπνη ανάπτυξη:** βασιζόμενη στη γνώση και την καινοτομία.
- **Διατηρήσιμη ανάπτυξη:** προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας.
- **Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς:** μια οικονομία με υψηλή απασχόληση που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή.

Για την επίτευξη των πιο πάνω στόχων, υπάρχουν σαφείς επιλογές οι οποίες όμως συνιστούν προκλήσεις. Είτε θα αντιμετωπιστεί συλλογικά η άμεση πρόκληση της ανάκαμψης και οι μακροχρόνιες προκλήσεις – παγκοσμιοποίηση, στενότητα πόρων, γήρανση του πληθυσμού – ούτως ώστε να καλυφθούν οι πρόσφατες απώλειες, να ανακτηθεί η ανταγωνιστικότητα, να δοθεί ώθηση στην παραγωγικότητα και να τεθεί η ΕΕ σε μια ανοδική πορεία ευημερίας («βιώσιμη ανάκαμψη»). Είναι χαρακτηριστική η Εικόνα 4 που ακολουθεί, καθώς διαφαίνεται ξεκάθαρα η έντονη ανάγκη για σύγκλιση όλων των πολιτικών προς την κατεύθυνση πλέον της βιώσιμης ανάπτυξης:

Εικόνα 4. Τρία σενάρια για την Ευρώπη μέχρι το 2020

(Πηγή: Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2010, Ευρώπη 2020 Στρατηγική για Έξυπνη Διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, Βρυξέλλες)

Η βιώσιμη ανάπτυξη λοιπόν, κρίνεται απαραίτητη και οι **στρατηγικοί στόχοι που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για το 2020**, συνοψίζονται πιο κάτω⁵:

1. Απασχόληση

- απασχόληση του 75% της ηλικιακής κατηγορίας 20-64 ετών

⁵ http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_el.htm [Πρόσβαση 15/11/2016]

2. Έρευνα και Ανάπτυξη

- Το 3% του ΑΕΠ της ΕΕ πρέπει να επενδύεται στην Έρευνα και την Ανάπτυξη

3. Κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα

- μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% (ή και 30%, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν) σε σχέση με το 1990
- εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές
- αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης

4. Εκπαίδευση

- Μείωση των ποσοστών πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου κάτω από 10%
- ολοκλήρωση τριτοβάθμιων σπουδών τουλάχιστον για το 40% της ηλικιακής κατηγορίας 30-34 ετών

5. Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού

- μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού

4.2 Το μακροπρόθεσμο όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το 7^ο Ενωσιακό Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον έως το 2020, υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Νοέμβριο του 2013 και καλύπτει το διάστημα έως και το 2020. Πρόκειται για μία κοινή στρατηγική η οποία θα πρέπει να καθοδηγήσει τις μελλοντικές ενέργειες των θεσμών της ΕΕ και των κρατών μελών, που ευθύνονται από κοινού για την υλοποίησή της και την επίτευξη των στόχων προτεραιότητας.

Το πρόγραμμα ορίζει **εννέα στόχους προτεραιότητας** και αναφέρει τι πρέπει να κάνει η ΕΕ για να τους επιτύχει έως το 2020. Αυτοί είναι οι εξής⁶:

⁶⁶ Απόφαση αριθ. 1386/2013/ΕΕ, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Νοεμβρίου 2013, σχετικά με γενικό ενωσιακό πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον έως το 2020 «Ευημερία εντός των ορίων του πλανήτη μας»

1. προστασία, διατήρηση και ενίσχυση του φυσικού κεφαλαίου της Ένωσης
2. μετατροπή της Ένωσης σε μια πράσινη και ανταγωνιστική οικονομία
3. προστασία των πολιτών της Ένωσης από περιβαλλοντικές πιέσεις και κινδύνους για την υγεία και την ευημερία
4. μεγιστοποίηση των οφελών της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της Ένωσης μέσω βελτίωσης της εφαρμογής
5. βελτίωση της βάσης γνώσεων και αποδεικτικών στοιχείων για την περιβαλλοντική πολιτική της Ένωσης
6. διασφάλιση των επενδύσεων στην περιβαλλοντική και την κλιματική πολιτική και αντιμετώπιση του περιβαλλοντικού εξωτερικού κόστους
7. βελτίωση της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης και της συνοχής των πολιτικών
8. ενίσχυση της αειφορίας των πόλεων της Ένωσης
9. αύξηση της αποτελεσματικότητας για την αντιμετώπιση διεθνών περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων.

Το πρόγραμμα βασίζεται στο **μακροπρόθεσμο όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης:**

“Το 2050, ζούμε καλά, εντός των οικολογικών ορίων του πλανήτη μας. Η ευμάρεια που απολαμβάνουμε και το υγιεινό περιβάλλον στο οποίο ζούμε οφείλονται σε μια καινοτόμο και κυκλική οικονομία, όπου δεν γίνονται σπατάλες και όπου διασφαλίζεται η αειφόρος διαχείριση των φυσικών πόρων, και η βιοποικιλότητα προστατεύεται, αποτιμάται και αποκαθίσταται με τρόπους που ενισχύουν την ανθεκτικότητα της κοινωνίας μας. Η οικονομική μας μεγέθυνση με χαμηλά επίπεδα ανθρακούχων εκπομπών έχει προ πολλού αποσυνδεθεί από τη χρήση των πόρων και έχει γίνει η κινητήρια δύναμη στην πορεία προς μια ασφαλή και αειφόρο παγκόσμια κοινωνία.”

5. Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

5.1 Ορισμός

Σύμφωνα με το Διεθνές Επιχειρηματικό Συμβούλιο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (WBCSD)⁷, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αφορά στη διαρκή δέσμευση των επιχειρήσεων για ηθική συμπεριφορά και συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη, με ταυτόχρονη βελτίωση της ποιότητας της ζωής, τόσο του εργατικού τους δυναμικού, όσο και των τοπικών κοινωνιών και της κοινωνίας γενικότερα.

Δυναμικές αναφορές για την έννοια, γίνονται και στην Πράσινη Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2003), όπου η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη χαρακτηρίζεται ως η έννοια, σύμφωνα με την οποία, οι εταιρείες ενσωματώνουν σε εθελοντική βάση, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη.

Ένας σαφέστερος και αναλυτικότερος ορισμός, έχει δοθεί από το Institute of Directors του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς εισάγει την έννοια της διαχείρισης του αντίκτυπου των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων και οργανισμών, στο περιβάλλον και την κοινωνία.

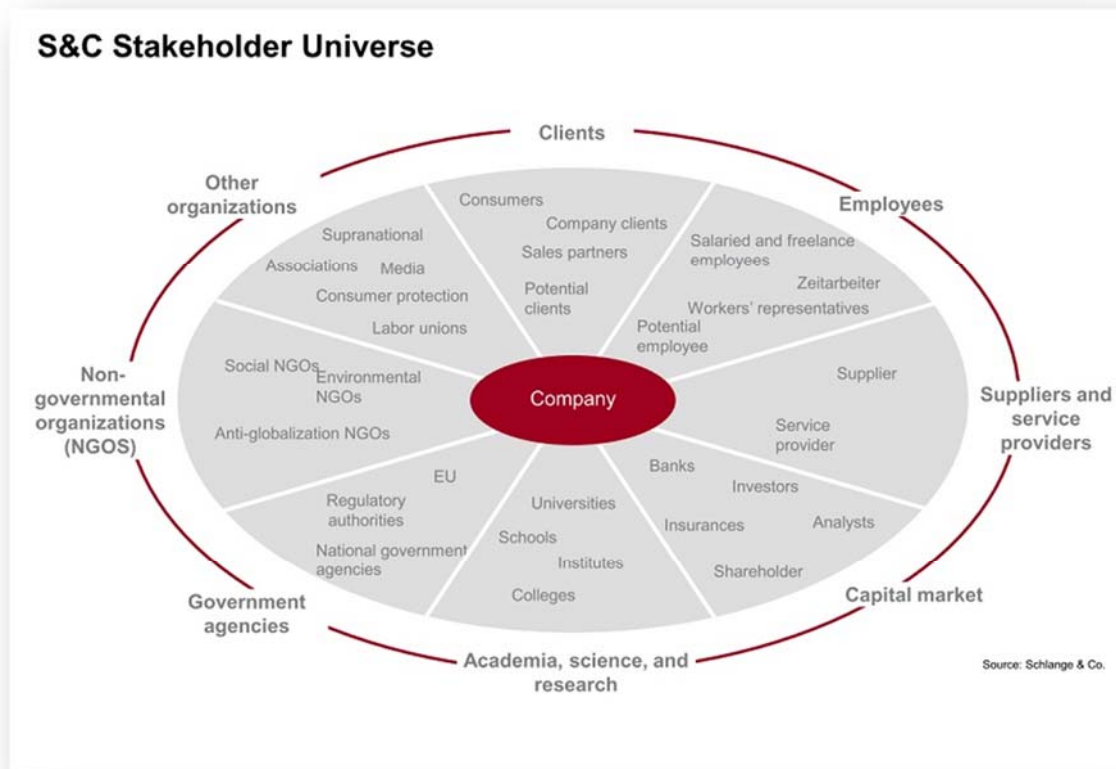
Στις Η.Π.Α η ιδέα της επιχειρηματικής ηθικής και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, έχει βαθιές ρίζες, καθώς υποστηρίζεται από τον Οργανισμό Υπαλλήλων Ηθικής και Πληθώρα επιχειρήσεων σήμερα, διαθέτουν πλέον αυτοτελή τμήματα ηθικής (Business Ethics Departments).

Ο ορισμός που δίνει κάθε χώρα διαφέρει και είναι ανάλογος της οικονομικής της ανάπτυξης και των προτεραιοτήτων που θέτει κάθε κοινωνία.

Αναπόσπαστο κομμάτι της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, αποτελεί η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών. Τα ενδιαφερόμενα μέρη αποτελούν το περιβάλλον (άμεσο και έμμεσο) το οποίο αλληλεπιδρά με την επιχείρηση και έχει ενδιαφέρον από τις δραστηριότητες της. (Ο αγγλικός όρος είναι Stakeholders δηλαδή αυτοί που κρατούν-έχουν ενδιαφέρον). Οι άμεσα ενδιαφερόμενοι σε μία επιχείρηση είναι οι μέτοχοι, οι εργαζόμενοι, οι

⁷ <http://www.wbcsd.org/> [Πρόσβαση 26/01/2017]

δανειστές-πιστωτές (τράπεζες). Έμμεσα ενδιαφερόμενοι είναι το Κράτος, οι τοπικές κοινωνίες στις οποίες δραστηριοποιείται μία επιχείρηση, οι ομάδες πίεσης (pressure groups) π.χ. ακτιβιστές, διαδηλωτές, κ.α. Η Θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών⁸ βοηθάει την επιχείρηση να λάβει υπόψη της όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και να ξεκινήσει μία ουσιώδη διαδικασία διαλόγου πριν καθορίσει το πρόγραμμα δράσης της όσον αφορά την εταιρική κοινωνική της ευθύνη. Πρόσθετα τα Διευθυντικά Στελέχη, αναγνωρίζουν ότι η εξάρτηση των οργανισμών τους, από τα ενδιαφερόμενα μέρη, δεν είναι ομοιόμορφη και λαμβάνουν υπόψη κατά το σχεδιασμό και το μέγεθος αυτής της εξάρτησης (Kassinis and Vafeas, 2006; Kassinis, 2012). Χαρακτηριστική είναι η απεικόνιση στην Εικόνα 5 που ακολουθεί:

Εικόνα 5. Το περιβάλλον των ενδιαφερόμενων μερών

(Πηγή: Schlange & Co)

⁸https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CE%B7 [Πρόσβαση 15/02/2017]

Στην Ελλάδα, το Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, την ορίζει ως “την οικειοθελή δέσμευση των επιχειρήσεων για ένταξη στις επιχειρηματικές τους πρακτικές κοινωνικών και περιβαλλοντικών δράσεων, που είναι πέρα από όσα επιβάλλονται από τη νομοθεσία και έχουν σχέση με όλους όσοι άμεσα ή έμμεσα επηρεάζονται από τις δραστηριότητές τους”

Παρά τις διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις της ΕΚΕ, τα κοινά σημεία αφορούν τη σύνδεσή της με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και την επιλογή της ως στρατηγική προσέγγιση.

Οι επιχειρήσεις έχουν πλέον αρχίσει να συνειδητοποιούν πως δεν μπορούν να μιλάνε για επιβίωση και επιτυχία, εκφρασμένη μόνο μέσα από οικονομικά μεγέθη, καθώς έχουν αλλάξει ριζικά και οι προσδοκίες της κοινωνίας για το ρόλο των επιχειρήσεων. Οι καταναλωτές έχουν ενεργό σήμερα ρόλο, αλληλεπιδρούν με τις επιχειρήσεις επιζητώντας αληθινές σχέσεις που στηρίζονται στην ηθική, στη διαφάνεια και στο γόνιμο διάλογο. Οι εταιρίες κρίνονται, πλέον, όχι μόνο με βάση τα οικονομικά αποτελέσματα ή την ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών που προσφέρουν, αλλά και με βάση περιβαλλοντικά και κοινωνικά κριτήρια. **Αυτό που μπορεί να εγγυάται μακροπρόθεσμη οικονομική βιωσιμότητα σε μια εταιρεία και ταυτοχρόνως ευημερία για όλη την κοινωνία είναι μία νέα προσέγγιση, που αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη επιχειρηματική στρατηγική, γνωστή ως Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.**

5.2 Θεσμικό πλαίσιο / Νομοθετικό πλαίσιο

Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί ένα σύνολο από πρωτοβουλίες από διεθνείς φορείς, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), που έχουν σκοπό να διαμορφώσουν και να εξελίξουν το θεσμό της Εταιρικής Κοινωνικής Δικτύωσης, ενώ παράλληλα κάνουν εμφανή τη σημασία και την αξία που αποκτά η κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά των επιχειρήσεων στη σύγχρονη οικονομική ζωή. Η Τριμερής Διακήρυξη Αρχών για τις Πολυεθνικές

Επιχειρήσεις και την Κοινωνική Πολιτική⁹ βασίζεται σε ψηφίσματα του ΟΗΕ και αποσκοπεί στην εκδήλωση θετικής συμπεριφοράς των πολυεθνικών εταιρειών σε θέματα επαγγελματικής ανάπτυξης και κατάρτισης, εξάλειψης της παιδικής εργασίας, απασχόλησης, συνθηκών εργασίας, συλλογικών διαπραγματεύσεων κι εκπροσώπησης των εργαζομένων. Στις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ¹⁰ για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης αντίστοιχα ζητήματα, ενώ προστίθενται και συστάσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς και την προστασία του καταναλωτή.

Επιπλέον, η Επιστημονική Επιτροπή του “QualityNet Foundation”-ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που προωθεί της Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη προς τις επιχειρήσεις και το ευρύ κοινό στοχεύοντας στη βιώσιμη ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή - δημιούργησε ένα Κείμενο Αρχών, το οποίο στηρίζεται πάνω στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης διεθνών οργανισμών και σύμφωνα με αυτές, ο “Κοινωνικά Υπεύθυνος” Οργανισμός (QualityNet Foundation., 2007):

- Σέβεται τον εργαζόμενο,
- Δίνει ίσες ευκαιρίες,
- Συμμετέχει και προωθεί τον εθελοντισμό των Εργαζομένων,
- Δίνει έμφαση στην Εταιρική Διακυβέρνηση
- Προσεγγίζει συστηματικά, την έννοια της Κοινωνικής Υπευθυνότητας
- Είναι διορατικός, εντοπίζει τις τρέχουσες και μελλοντικές επιπτώσεις των δραστηριοτήτων του στην κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον και τις εντάσσει στην αναπτυξιακή πολιτική του.
- Συμμορφώνεται με το ισχύον νομικό και κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας του και υπερβαίνει εθελοντικά τις υποχρεωτικές νομικές και κανονιστικές απαιτήσεις,
- Σέβεται τον καταναλωτή/πολίτη

⁹ 2006: Τριμερής Διακήρυξη Αρχών που αφορούν Πολυεθνικές Επιχειρήσεις αναφορικά με την Κοινωνική τους Πολιτική του ILO (International Labour Organization: Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises on Social Policy).

¹⁰ Κατευθυντήριες Οδηγίες του ΟΟΣΑ για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις (1976, αναθεωρημένη έκδοση 2000)

- Έχει μετρήσιμη συνεισφορά,
- Κάνει τακτικά τον Απολογισμό της Εταιρικής Κοινωνικής Υπευθυνότητάς του,
- Επικοινωνεί με Εταίρους του, ενθαρρύνοντας την έναρξη διαλόγου με όλους τους κοινωνικούς εταίρους,
- Συνεισφέρει στην Αειφόρο Ανάπτυξη, μέσω της Διαχείρισης της Εταιρικής Κοινωνικής Υπευθυνότητας.

5.2.1 Το Οικουμενικό Σύμφωνο του ΟΗΕ (GLOBAL COMPACT).

Το Οικουμενικό σύμφωνο του ΟΗΕ UN Global Compact (GC) αποτελεί μια στρατηγική πρωτοβουλία για επιχειρήσεις που δεσμεύονται στην ευθυγράμμιση των δραστηριοτήτων και στρατηγικών τους με δέκα παγκόσμια αποδεκτές αρχές στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της εργασίας, του περιβάλλοντος και της καταπολέμησης της διαφθοράς. Οι επιχειρήσεις που το υπογράφουν είναι πολυεθνικές που δεσμεύονται να εφαρμόζουν αυτές τις αρχές σε όλο τον κόσμο και επίσης να επηρεάζουν τους επιχειρηματικούς τους συνεργάτες, προμηθευτές και υπεργολάβους να πράττουν το ίδιο. Το GC είναι μια οικειοθελής πρωτοβουλία βασισμένη στη δικτύωση. Στο κέντρο της είναι το Γραφείο του Οικουμενικού Συμφώνου και έξι υπηρεσίες του ΟΗΕ OHCHR (Office Of The High Commissioner), ILO (International Labour Organization), UNEP (United Nations Environment Programme), UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime, UNDP (United Nations Development Program, UNIDO (United Nations Industrial Development and Organization), καθώς και συνεργασία με άλλους παγκόσμιους σχετικούς φορείς. Παράλληλα, εμπλέκει όλους τους σημαντικούς κοινωνικούς εταίρους: εταιρείες των οποίων τις δράσεις προσπαθεί να επηρεάσει, κυβερνήσεις, εργατικές και κοινωνικές οργανώσεις. Το GC ζητά από τις επιχειρήσεις να ενστερνιστούν, υποστηρίξουν και θεσπίσουν, μέσα στη σφαίρα επιρροής τους, μια σειρά από βασικές αξίες στους τομείς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των συνθηκών εργασίας, του περιβάλλοντος και της καταπολέμησης της διαφθοράς.

Το GC δεν έχει αναγκαστική εφαρμογή. Η υπογραφή του επιτρέπει τη συμμετοχή στην επίσημη κατάσταση των οργανισμών που το έχουν υπογράψει. Το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον των εταιρειών αντικατοπτρίζεται στην ταχεία ανάπτυξη του GC καθώς έχει ήδη πάνω από 10.000 εταιρικούς συμμετέχοντες και άλλους ενδιαφερόμενους από 130 χώρες αποτελώντας την μεγαλύτερη εθελοντική πρωτοβουλία εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στον κόσμο. Το GC είναι ένα πρακτικό πλαίσιο για τη γνωστοποίηση, ανάπτυξη και υλοποίηση των πολιτικών αειφόρου ανάπτυξης προσφέροντας στους συμμετέχοντες ένα ευρύ φάσμα διεθνώς αποδεκτών αρχών και προτύπων, μεθόδων ελέγχου και επαλήθευσης, πρακτικών εργαλείων διαχείρισης, συνεργασιών και έρευνας σχεδιασμένα για να βοηθήσουν στην προώθηση βιώσιμων επιχειρηματικών μοντέλων και αγορών (Χατζησταύρου, 2013).

5.2.2 Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποχρεωτική δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών (μεγάλες επιχειρήσεις) ¹¹

Σύμφωνα με την Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, στις 22/10/2014, όσον αφορά τη δημοσιοποίηση μη χρηματοοικονομικών πληροφοριών και πληροφοριών για την πολυμορφία, από ορισμένες μεγάλες επιχειρήσεις και ομίλους, ορίζεται ότι μεγάλες επιχειρήσεις που είναι οντότητες δημόσιου συμφέροντος οι οποίες, κατά την ημερομηνία κλεισίματος του ισολογισμού τους, υπερβαίνουν τον μέσο αριθμό των 500 εργαζομένων κατά τη διάρκεια του οικονομικού έτους, περιλαμβάνουν στην έκθεση διαχείρισης μια μη χρηματοοικονομική κατάσταση που περιέχει πληροφορίες, στον βαθμό που απαιτείται για την κατανόηση της εξέλιξης, των επιδόσεων, της θέσης και του αντίκτυπου των δραστηριοτήτων της, σε σχέση, τουλάχιστον, με περιβαλλοντικά, κοινωνικά και εργασιακά θέματα, τον σεβασμό των

¹¹ Οδηγία 2014/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου

δικαιωμάτων του ανθρώπου, την καταπολέμηση της διαφθοράς και με θέματα σχετικά με τη δωροδοκία, όπου συμπεριλαμβάνονται τα εξής:

- σύντομη περιγραφή του επιχειρηματικού μοντέλου της επιχείρησης
- περιγραφή των πολιτικών που εφαρμόζει η επιχείρηση σε σχέση με τα εν λόγω θέματα, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών δέουσας επιμέλειας που εφαρμόζει
- τα αποτελέσματα των εν λόγω πολιτικών
- οι κυριότεροι κίνδυνοι που αφορούν τα εν λόγω θέματα και που συνδέονται με τις δραστηριότητες της επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένων, κατά περίπτωση και αναλογικά, των επιχειρηματικών σχέσεων της, των προϊόντων της ή των υπηρεσιών της τα οποία είναι πιθανόν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στους εν λόγω τομείς και ο τρόπος με τον οποίο η επιχείρηση διαχειρίζεται αυτούς τους κινδύνους
- μη χρηματοοικονομικοί βασικοί δείκτες επιδόσεων που σχετίζονται με τον συγκεκριμένο τομέα επιχειρήσεων

Όταν μια επιχείρηση δεν ασκεί πολιτικές σε σχέση με ένα ή περισσότερα από τα εν λόγω θέματα, παρέχεται στην μη χρηματοοικονομική κατάσταση σαφής και αιτιολογημένη εξήγηση για την απουσία των εν λόγω πολιτικών.

Η μη χρηματοοικονομική κατάσταση που αναφέρεται στο πρώτο εδάφιο περιλαμβάνει επίσης, όπου ενδείκνυται, αναφορές και πρόσθετες εξηγήσεις για τα ποσά που αναγράφονται στις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις.

Βλέπουμε λοιπόν ότι ο μέχρι σήμερα «εθελοντικός» χαρακτήρας της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, αρχίζει να αλλάζει μορφή και να γίνεται πλέον υποχρεωτική, βάση του νομοθετικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τουλάχιστον στις μεγάλες επιχειρήσεις.

5.3 Ευθύνες και Διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Κατά τον Archie Carroll (1979) τέσσερις είναι οι **τομείς των ευθυνών** των Εταιρειών (ακολουθεί και σχετική Εικόνα 6):

Οικονομικές Ευθύνες: Πρωταρχική ευθύνη των επιχειρήσεων είναι να λειτουργούν ορθώς οικονομικά για να παραμείνουν στον επιχειρηματικό χώρο.

Νομικές Ευθύνες: Αναφέρονται στη λειτουργία των επιχειρήσεων σύμφωνα με τους κανονισμούς, τους νόμους και τις αποφάσεις της Πολιτείας.

Ηθικές Ευθύνες: Αναφέρονται στις ευθύνες εκείνες των επιχειρήσεων που η κοινωνία αναμένει από αυτές, πέρα από τις οικονομικές και νομικές ευθύνες. Οι επιχειρήσεις κάνουν αυτό που είναι σωστό, εύλογο και δίκαιο ακόμα και όταν δεν υποχρεώνονται από κάποια νομοθεσία.

Προαιρετικές Ευθύνες: Αναφέρονται σε ενέργειες που γίνονται εθελοντικά, όπως οι φιλανθρωπικές πράξεις.

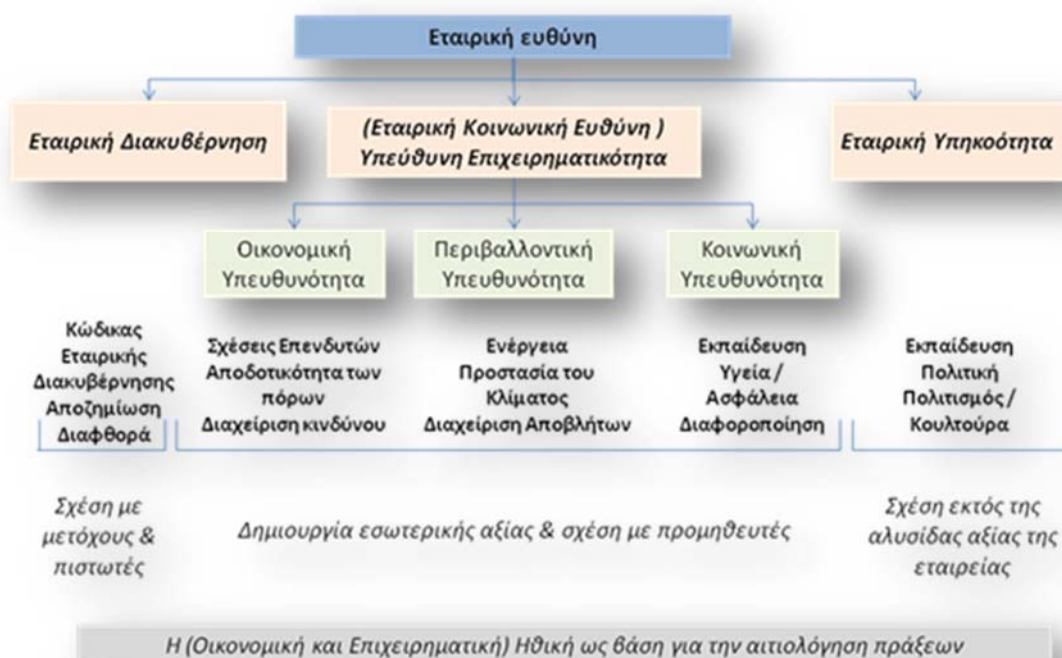
Εικόνα 6. Η πυραμίδα της Εταιρικής Κοινωνική Ευθύνης

(πηγή <http://businessethicsworkshop.com/>)

Οι υπουργοί Οικονομικών και οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών της ομάδας G20 τόνισαν στην ανακοίνωσή τους της 5ης Σεπτεμβρίου του 2009 την αναγκαιότητα για λήψη μέτρων, ώστε να εξασφαλιστεί η

βιώσιμη ανάπτυξη η οποία μπορεί να προέλθει από υπεύθυνη επιχειρηματικότητα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹² στην Πράσινη Βίβλο το 2011, τόνισε ότι «είναι πρωταρχικής σημασίας οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις να δείξουν τη μεγαλύτερη υπευθυνότητα, τόσο έναντι των εργαζομένων τους και των μετόχων τους όσο και έναντι της κοινωνίας εν γένει. Στην Εικόνα 7 πιο κάτω, καθίσταται σαφές το οικοδόμημα της εταιρικής ευθύνης και τους πυλώνες, στους οποίους στηρίζεται.

Εικόνα 7. Το οικοδόμημα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

(Πηγή: Schlange & Co)

Σύμφωνα με την πιο πάνω εικόνα, προκειμένου μία επιχείρηση να εκπληρώσει τις ευθύνες της απέναντι σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, θα πρέπει να αναπτύξει και να εφαρμόσει πρακτικές Εταιρικής Διακυβέρνησης,

¹² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πράσινη Βίβλος, «Το ενωσιακό πλαίσιο της Εταιρικής Διακυβέρνησης», Βρυξέλλες, 5.4.2011.

πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, αλλά και να αποτελέσει καλό «Εταιρικό Πολίτη».

Η Εταιρική Διακυβέρνηση αφορά πρωτίστως την ευθύνη της επιχείρησης απέναντι στους μετόχους και επενδυτές της, ενώ η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη περιλαμβάνει την ευθύνη της επιχείρησης προς την κοινωνία/περιβάλλον/δημιουργία αξίας.¹³

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η επένδυση χρόνου και πόρων σε πρακτικές υπεύθυνης επιχειρηματικότητας, όπως π.χ. στο χώρο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, αποτελεί βασική προϋπόθεση για τις επιχειρήσεις που έχουν συνειδητοποιήσει ότι το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης είναι μονόδρομος για επιβίωση και ανάπτυξη. Η βιωσιμότητα πρέπει να συμβαδίζει με την υπευθυνότητα.

5.4 Οφέλη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Η ΕΚΕ αποτελεί την κεντρική αρτηρία νέων επιστημών όπως είναι το κοινωνικό marketing και το marketing του σκοπού. Η έννοια της αποδεδειγμένης ανάληψης δράσεων εταιρικής ηθικής έχει άλλωστε θωρακιστεί και θεσμικά με την πιο πάνω ευρωπαϊκή οδηγία, η οποία προβλέπει την υποχρέωση έκδοσης απολογισμού ΕΚΕ για επιχειρήσεις που απασχολούν πάνω από 500 εργαζομένους.

Μία εταιρεία που ενσωματώνει στη λειτουργία και στρατηγική της την εταιρική κοινωνική ευθύνη δύναται να αποκομίσει μία σειρά από **οφέλη**, μεταξύ των οποίων και τα εξής (Σύνδεσμος Εταιρειών Συμβούλων Μάνατζμεντ Ελλάδος, 2013), (Commission, 2013), (Κατσούλη, 2012):

•Βελτίωση της εταιρικής φήμης και της εικόνας, καθώς και της επιρροής
Η βελτίωση της φήμης και της αντίληψης του εμπορικού σήματος των επιχειρήσεων προέρχεται από την αναγνώριση της βελτιωμένης αξίας του προϊόντος από την πλευρά του καταναλωτή, τη φροντίδα για θέματα που

¹³ <http://edujob.gr/arthrografia/vash-gia-thn-epicheirimatikothta-h-etairikh-koinwnikh-eythinh> [Πρόσβαση 20/12/2016]

αφορούν τους υπαλλήλους και την ευαισθησία για περιβαλλοντικά ζητήματα. Οι επιχειρήσεις ξοδεύουν τεράστια ποσά για να υποστηρίξουν άλλες μορφές των άυλων περιουσιακών τους στοιχείων, αλλά συχνά αγνοούν τις συνέπειες που το κοινωνικό προφίλ μπορεί να έχει στα επιχειρηματικά τους αποτελέσματα.

•**Θετική Αντιμετώπιση από ΜΜΕ – Ενίσχυση της Θέσης της Επωνυμίας**

Η δημοτικότητα και η θετική αντιμετώπιση των Εταιρειών αυξάνεται με συμμετοχές σε σχετικές εκδηλώσεις και καλύπτονται τακτικά από τον Τύπο.

•**Καλύτερες Δημόσιες Σχέσεις.**

Χτίζονται σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ της επιχείρησης και του εξωτερικού της περιβάλλοντος, μέσα από τη συνεργασία και ανταλλαγή απόψεων για τα ζητήματα κοινωνικής ευθύνης της εταιρείας.

•**Βελτίωση εταιρικής διακυβέρνησης**, μέσω της καλύτερης κατανόησης των σημαντικών ζητημάτων που αντιμετωπίζει η επιχείρηση στους τομείς της εργασίας, του περιβάλλοντος και της κοινωνικής προσφοράς, αλλά και μέσα από τη συστηματική θεώρηση των συναφών με τα θέματα αυτά διαδικασιών που ακολουθεί.

•**Αναγνώριση των ενδιαφερόμενων μερών.**

Η συστηματική προσέγγιση αποκαλύπτει συχνά ενδιαφερόμενα μέρη και τις διαστάσεις τους που η εταιρεία αγνοούσε στο παρελθόν.

•**Βελτίωση σχέσεων με επενδυτές.**

Η αποδεδειγμένα θετική σχέση μεταξύ ΕΚΕ και οικονομικής απόδοσης δεν αφήνει αδιάφορους τους επενδυτές. Άλλωστε υπάρχει ένα σύνολο δεικτών που χρησιμεύουν ως σημείο αναφοράς για τη σύγκριση της απόδοσης των εταιρειών σχετικά με την επίδοση που παρουσιάζουν στην ΕΚΕ.

•Έλεγχος Κινδύνου.

Οι επιχειρήσεις που εμπλέκονται ενεργά σε διάλογο και συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη, έχουν καλύτερη εικόνα για τους πιθανούς κινδύνους που αντιμετωπίζουν και τη δυνατότητα να χειριστούν καλύτερα μια πιθανή κρίση και να εξέλθουν ταχύτερα και με μικρότερες απώλειες από αυτήν.

•Αύξηση Αποδοτικότητας.

Η επένδυση στην τεχνολογία για τον έλεγχο περιβαλλοντικών κινδύνων παράγει συχνά οφέλη λόγω μείωσης κόστους, ενώ η συνεχής βελτίωση στα εργασιακά πρότυπα της αλυσίδας των συνεργατών καθιστά την εταιρεία πιο αποτελεσματική.

•Αύξηση Πωλήσεων

Επιτυγχάνεται η δημιουργία νέων αγορών με οργανισμούς ή καταναλωτές που επιλέγουν συνεργάτες βάσει της περιβαλλοντικής τους επίδοσης και της γενικότερης επίδοσης στον τομέα της κοινωνικής ευθύνης, όσο και του κόστους και της ποιότητας.

•Μακροπρόθεσμη οικονομική επιτυχία μέσα από την ικανοποίηση των σημαντικότερων ενδιαφερομένων μερών για τη λειτουργία της επιχείρησης και τη δημιουργία αμοιβαία επωφελών σχέσεων.

•Προσέλκυση, ευαισθητοποίηση και διατήρηση προσωπικού

Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα των ενεργειών/δράσεων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, 5 διαφορετικών επιχειρηματικών οργανισμών, που αναλύθηκαν για σκοπούς αποτίμησης των ωφελειών που αυτές οι δράσεις παρείχαν (Πονηράκη, 2015) και παρουσιάζονται στον συγκριτικό Πίνακα 1 που ακολουθεί:

Όνομα Εταιρείας	TOMS Shoes	The Coca-Cola Company (Στη Μ.Βρετανία)	Bloomtrigger	Scanadu	Skin Analytics
Έτος/Περίοδος Μελέτης	2006-Σήμερα	Τελευταία 30 χρόνια	2010-Σήμερα	2011-Σήμερα	2012-Σήμερα
Είδος Επιχείρησης	Παραγωγή και Πώληση Παπουτσιών και Τσαντών	Παραγωγή και Πώληση Αναψυκτικού (Coca-Cola)	Start-Up για την προστασία τροπικών δασών	Start-Up για πωλήσεις συσκευών αυτό-διάγνωσης ασθενειών	Start-Up για τη διάγνωση του μελανώματος
Βασικές Κινήσεις ΕΚΕ	<p>Μοντέλο "One for One"-διατίθεται δωρεάν ένα άλλο ζευγάρι παπούτσια σε κάποιο παιδί των αναπτυσσόμενων χωρών.</p> <p>Μοντέλο "One for One"-απαραίτητη εκπαίδευση και κατάλληλα υλικά για ασφαλείς τοκετούς των γυναικών των αναπτυσσόμενων χωρών.</p> <p>Δέσμευση για ασφαλή συνθήκες λειτουργίας στα εργοστάσια, δίκαιους μισθούς.</p> <p>Συνεργασία με μη-κερδοσκοπικές οργανώσεις.</p>	<p>Μέλος του "Business in Community".</p> <p>Μέλος του "The Per Cent Club".</p> <p>eKOsystem.</p> <p>-Ενέργειες για τη βελτίωση της ποσότητας νερού, της επάρκειας ενέργειας και για την ελαχιστοποίηση των αποβλήτων.</p> <p>Στήριξη του "Tidy Britain Group".</p> <p>Ιδρυτικό μέλος του "Environment 21 Club".</p>	<p>Μοντέλο ηλεκτρονικού εράνου για την προστασία τροπικών δασών.</p> <p>-Δίνει τη δυνατότητα σε άτομα, επιχειρήσεις και μαθητές σχολείων να προστατέψουν ένα μέρος του δάσους.</p> <p>Συνεργασία με μη-κερδοσκοπικούς οργανισμούς για τη συντήρηση των δασών.</p>	<p>Εισαγωγή στην αγορά εργασίας του Scanadu Scout και ScanaFlo.</p> <p>Κλινικές δοκιμές των συσκευών.</p>	<p>Διατήρηση ιστορικού των δερματικών αλλαγών μέσω του κινητού τηλεφώνου.</p> <p>Ευκολία χρήσης από όλους τους ανθρώπους.</p>

	<p>Μέθοδος διανομής παπουτσιών "Shoe Drops".</p> <p>Κίνημα "Μια μέρα χωρίς παπούτσια" το 2010.</p> <p>"Vegan Shoe".</p> <p>Νέα εργοστάσια σε Αιθιοπία και Αργεντινή.</p>	<p>Η "Coca-Cola Youth Foundation" είναι ο βασικός επενδυτής των "Οικολογικών Σχολείων".</p> <p>Our World, Our Responsibility (Ο Κόσμος μας, η Ευθύνη μας).</p> <p>Wise Up To Waste: The Dustbin Pack</p> <p>Finding Out... About Packaging (Μαθαίνοντας για τη Συσκευασία).</p> <p>Finding Out... About Managing Waste (Μαθαίνοντας για τη Διαχείριση Αποβλήτων).</p> <p>"The Valued Youth Programme".</p> <p>Στήριξη στους Παραολυμπιακούς αγώνες.</p> <p>Πρόγραμμα υποστήριξης εργαζομένων.</p>			
--	--	---	--	--	--

<p>Απόδοση Κινήσεων</p>	<p>Μεγάλη φήμη για την εταιρεία. Απονομή βραβείου ACE (Award for Corporate Excellence) το 2009. Ευχαριστημένοι πελάτες. Διαφήμιση διά στόματος πελατών. Μείωση εξόδων λόγω της πρωτοβουλίας "Shoe Drops". Υποστήριξη από 300.000 ανθρώπους μέσω του κινήματος "Μια μέρα χωρίς παπούτσια". Οικονομική ενίσχυση σε Αιθιοπία και Αργεντινή λόγω των νέων εργοστασίων.</p>	<p>Παγκόσμια φήμη. Θετικός αντίκτυπος στο περιβάλλον. Προστασία περιβάλλοντος. Εμπλουτισμός της γνώσης των μαθητών για περιβαλλοντικά ζητήματα μέσω των "Οικολογικών Σχολείων". Οι συμμετέχοντες στο "The Valued Youth Programme" είναι έμπνευση για τα παιδιά που εκπαιδεύουν, θετική επιρροή ανάμεσα στους συνομηλίκους τους.</p>	<p>Στήριξη μαθητών στις τοπικές κοινωνίες. Πολλοί άνθρωποι προτείνουν το "Bloomtrigger Project" σε γονείς και δασκάλους. Κοινοποίηση εμπειρίας με άλλα άτομα και μέσω κοινωνικών δικτύων. Αύξηση της φήμης.</p>	<p>Αυξανόμενοι χρήστες-πελάτες. Αξιοπιστία αποτελεσμάτων. Μειωμένο κόστος σε σχέση με άλλες διαγνωστικές μεθόδους. Αμεσότητα Αποτελεσμάτων.</p>	<p>Άμεση Ανάπτυξη. Αυξανόμενοι χρήστες. Ευαισθητοποίηση ανθρώπων σχετικά με την υγεία τους και τον καρκίνο του δέρματος. Διευκόλυνση των γιατρών για την έγκαιρη διάγνωση του μελανώματος.</p>
-------------------------	--	---	---	---	--

Συγκριτικός Πίνακας 1 : Ανάλυση αποτελεσμάτων ενεργειών ΕΚΕ σε 5 επιχειρήσεις

(Πηγή: Πονηράκη, 2015)

5.4.1 Το παράδειγμα της Νορβηγίας, οδηγός για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη¹⁴

Από την παρουσίαση του «νορβηγικού παραδείγματος» για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, από τον Νορβηγό πρέσβη κ. Sverre Stub, στο συνέδριο του Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη «Κοινωνικώς Επιχειρείν - Αθήνα 2011», διαφάνηκε ότι στη Νορβηγία, η εφαρμογή της ΕΚΕ στηρίζεται σε τρεις «πυλώνες»: κατ' αρχάς την εφαρμόζει η ίδια η κυβέρνηση και μέσα από τις δικές της δραστηριότητες δίνει το καλό παράδειγμα. Δεύτερον, μεταφέρει στις νορβηγικές εταιρείες τις προσδοκίες της κοινωνίας. Και τρίτον, δημιουργεί και προσπαθεί να επηρεάσει το πλαίσιο για ΕΚΕ, τόσο μέσα στη δική της χώρα όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Οδηγώντας το ακροατήριό του στο «πάνθεον» της νορβηγικής ΕΚΕ, ο ομιλητής περιέγραψε το «δεύτερο μεγαλύτερο στον κόσμο κεφάλαιο πλούτου» -The Norwegian Government Pension Fund- τα κεφάλαια του οποίου προέρχονται από τα έσοδα από το πετρέλαιο και το αέριο. «Οι πόροι αυτοί είναι περιορισμένοι, θα ήταν άδικο από αυτόν τον πλούτο να ευεργετούνται μόνον όσες γενιές έτυχε να ζουν όσο διαρκεί η εξόρυξή τους. Τα κεφάλαια αυτά ανήκουν και στις μελλοντικές γενιές. Που σημαίνει ότι η ευημερία που χαίρεται ο πληθυσμός σήμερα συνεπάγεται και υποχρεώσεις: τα κεφάλαια αυτά πρέπει να εξασφαλισθούν και για το μέλλον. Και ως «ιδιοκτήτης που φέρει τις ηθικές ευθύνες» έθεσε τις εξορκτικές εταιρείες σε διεθνές επίπεδο υπό παρατήρηση για την τήρησή τους. Αλλά και για τη διαγραφή εταιρειών από το Fund σε περίπτωση παραβάσεων.

Οι κατευθυντήριες γραμμές για τη διαχείριση του Fund συμπληρώθηκαν με την οδηγία της μη επένδυσης κεφαλαίων σε εταιρείες που παράγουν όπλα με τα οποία πλήττονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, σε καπνοβιομηχανίες και σε εταιρείες που πωλούν όπλα είτε πολεμικό υλικό σε

¹⁴ <http://www.kathimerini.gr/421234/article/oikonomia/epixeirhseis/to-paradeigma-ths-norvhgias-odhgos-gia-thn-etairikh-koinwnikh-ey8ynh> [Πρόσβαση 03/02/2017]

συγκεκριμένες χώρες. Το υπουργείο Οικονομικών μπορεί επίσης να διαγράψει εταιρείες από το επενδυτικό χαρτοφυλάκιο του συνταξιοδοτικού αυτού Ταμείου, οι οποίες συμβάλλουν ή επιδεικνύουν ανευθυνότητα σε μια σειρά παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου, σε πολεμικές συγκρούσεις, καταστροφή του περιβάλλοντος, διαφθοράς και παραβιάσεις των θεμελιωδών κανόνων ηθικής. «Τελικά, Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στην ουσία δεν είναι παρά το τι είδους κοινωνία θέλουμε για εμάς του ίδιους, για τα παιδιά μας, τα εγγόνια μας, όπως και για τους γείτονές μας σε ολόκληρο τον κόσμο», κατέληξε την ομιλία του ο κ. Stub.

5.4.2 Η πρωτοβουλία Enterprise 2020

Εβδομήντα πολυεθνικές εταιρείες και 27 Ευρωπαϊκοί επαγγελματικοί σύλλογοι, μέλη της CSR¹⁵ Europe, ξεκίνησαν στις 28 Οκτωβρίου 2010 την κοινή πρωτοβουλία “Enterprise 2020”, για την αντιμετώπιση –μέσω συνεργατικών δράσεων – των αλλαγών που συντελούνται σε κοινωνικό επίπεδο και για τη διαμόρφωση του τρόπου συμβολής των επιχειρήσεων στη στρατηγική “Europe 2020” της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ευφυή, και βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Πολλές πρωτοπόρες επιχειρήσεις έχουν ήδη αναπτύξει κυκλικά επιχειρηματικά μοντέλα που οδηγούν σε νέες ευκαιρίες και σε ηγετική θέση στην αγορά. Ωστόσο, μια μεταρρυθμιστική αλλαγή στην Ευρώπη απαιτεί από όλες τις επιχειρήσεις να εντάξουν σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό στις στρατηγικές τους προσεγγίσεις καλής διακυβέρνησης καθώς και περιβαλλοντικού, κοινωνικού και ηθικού χαρακτήρα και να επικεντρωθούν στη δημιουργία διαμοιραζόμενης προστιθέμενης αξίας. Αυτή είναι η πραγματική συμβολή της εταιρικής ευθύνης για ένα βιώσιμο κόσμο.¹⁶

Η πρωτοβουλία “Enterprise 2020” εστιάζει σε τέσσερις ευρύτερες ενότητες: Μετασχηματισμός των Αγορών, Κοινωνία Χωρίς Αποκλεισμούς, Υγεία και Ευεξία και Διαφάνεια για Εμπιστοσύνη. **Στο πλαίσιο κάθε ενότητας, νέες συνεργατικές προσπάθειες –στις οποίες από κοινού ηγούνται εταιρείες**

¹⁵ <http://www.csreurope.org/> “The European Business Network for Corporate Social Responsibility”

¹⁶ http://www.csreurope.org/sites/default/files/GREEK_Enterprise_2020_Manifesto.pdf

και οργανισμοί από τη δημόσια διοίκηση, τον ακαδημαϊκό χώρο και την κοινωνία –αναπτύσσουν κατευθύνσεις και πρακτικά εργαλεία για την αντιμετώπιση προβλημάτων όπως:

- Πώς μπορούν οι εταιρείες να ενσωματώσουν τη βιωσιμότητα στις διεθνείς εφοδιαστικές τους αλυσίδες;
- Πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί περισσότερο αποδοτικά το δημογραφικό δυναμικό της Ευρώπης;
- Πώς μπορεί η τεχνολογία να συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας οικονομίας χαμηλού άνθρακα στην Ευρώπη;
- Πώς μπορούν οι επιχειρήσεις να καλλιεργήσουν περισσότερο υγιείς τρόπους ζωής στους χώρους εργασίας και στην κοινωνία;
- Πώς μπορούν οι εταιρείες να μετρήσουν καλύτερα και να διαχειριστούν τις επιδόσεις τους στους τομείς του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και της διακυβέρνησης;

6. Δείκτες Αειφόρου Ανάπτυξης

Από τον ορισμό της ανάπτυξης προκύπτει ότι η μέτρησή της θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό δεικτών. Στην κατεύθυνση αυτή αναπτύχθηκαν στην δεκαετία του 1960 οι αποκαλούμενοι «κοινωνικοί δείκτες» ενώ αργότερα περιελήφθησαν και «περιβαλλοντικοί δείκτες» ενώ από τη δεκαετία του 1990 γίνονται συστηματικές προσπάθειες για την ανάπτυξη κοινώς αποδεκτών «δεικτών βιώσιμης ανάπτυξης». Σαν παράδειγμα, ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Αναπτυξιακού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (UNDP's Human Development Index (HDI))¹⁷, περιλαμβάνει το ποσοστό παιδικής θνησιμότητας, επίπεδο εκπαίδευσης και την αναμενόμενη διάρκεια ζωής, δείκτες οι οποίοι προσπαθούν να μετρήσουν το επίπεδο της ποιότητας ζωής. Αν και η κατάταξη των χωρών με βάση τον HDI διαφέρει από αυτήν με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα, κανείς δεν διατείνεται ότι η ποιότητα ζωής είναι ανεξάρτητη του επιπέδου του κατά κεφαλήν εισοδήματος, τουλάχιστον ως ένα βαθμό.

Διαφαίνεται λοιπόν ότι σε παγκόσμιο επίπεδο, υπάρχει στις μέρες μας έντονη δραστηριοποίηση, από διεθνείς και Ευρωπαϊκούς Οργανισμούς, (όπως ΟΗΕ, ΟΟΣΑ, Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος κ.α.) αλλά και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την υποστήριξη της Eurostat, για την ανάπτυξη και τη χρήση συστημάτων δεικτών. Βασικός στόχος είναι η αποτίμηση της κατάστασης και της προόδου που επιτυγχάνεται, ως προς τους στόχους που θέτει η στρατηγική για την Αειφόρο ανάπτυξη.

Οι δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης μπορούν να βοηθήσουν στην αξιολόγηση της επίτευξης του στόχου της αειφορίας, στην ανάλυση της σχέσης μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και του περιβάλλοντος, στην ευρεία συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και τα αποτελέσματά τους μπορούν να ανατροφοδοτούν την πολιτική διαδικασία ώστε να γίνονται οι απαραίτητες

¹⁷ Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης δημοσιεύεται στην ετήσια έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη (Human Development Report) του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών, στο Κεφάλαιο Δείκτες Ανθρώπινης Ανάπτυξης. <http://hdr.undp.org/reports/global/2002/en/>.

ρυθμίσεις και διορθώσεις. Με την υιοθέτηση δεικτών μπορούν ευκολότερα να προσδιοριστούν τα ζητήματα προτεραιότητας, έτσι ώστε να κατευθυνθεί η συλλογή στοιχείων και πληροφοριών (Οικολογική Επιθεώρηση, 2013).

Η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1992 αναγνώρισε το σημαντικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι δείκτες, στη βοήθεια των χωρών να προβαίνουν σε ενημερωμένες αποφάσεις σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη. Σε διεθνές επίπεδο, η Επιτροπή για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Commission on Sustainable Development - CSD) του ΟΗΕ, ενέκρινε το πρόγραμμα εργασίας της για τους δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης το 1995. Οι δύο πρώτες σειρές των Δεικτών της Βιώσιμης Ανάπτυξης αναπτύχθηκαν μεταξύ 1994 και 2001. Έχουν δοκιμαστεί εκτενώς, εφαρμόζονται και χρησιμοποιούνται σε πολλές χώρες ως βάση για τους εθνικούς δείκτες της αειφόρου ανάπτυξης.

Η τρίτη αναθεωρημένη έκδοση, του ΟΗΕ περιέχει ένα βασικό σύνολο 50 δεικτών. Αυτοί οι βασικοί δείκτες είναι μέρος ενός μεγαλύτερου συνόλου 96 δεικτών της αειφόρου ανάπτυξης. Η εισαγωγή ενός πυρήνα βοηθά να κρατήσει το δείκτη διαχειρίσιμο, ενώ το μεγαλύτερο σύνολο επιτρέπει τη συμπερίληψη πρόσθετων δεικτών που επιτρέπουν στις χώρες να κάνουν μια πιο ολοκληρωμένη και διαφοροποιημένη αξιολόγηση της αειφόρου ανάπτυξης.

Το σύνολο έκαστου δείκτη διατηρεί το θεματικό / υπο-θεματικό πλαίσιο που εγκρίθηκε, από τον ΟΗΕ, το 2001. Με τον τρόπο αυτό, παραμένει σύμφωνος με την πρακτική των περισσότερων χωρών, που εφαρμόζουν τους δείκτες της αειφόρου ανάπτυξης και έχει άμεση σχέση με την παρακολούθηση των εθνικών στρατηγικών αειφόρου ανάπτυξης.

Η κατανομή των δεικτών, βάση των μέχρι σήμερα τεσσάρων «πυλώνων» (κοινωνική, οικονομική, περιβαλλοντική και θεσμική) δεν είναι πλέον σαφώς διακριτή στο πρόσφατα αναθεωρημένο σύνολο. Η αλλαγή αυτή τονίζει την πολυδιάστατη φύση της βιώσιμης ανάπτυξης και αντικατοπτρίζει τη μεγάλη σημασία της ενοποίησης/διασύνδεσης των πυλώνων της.

Ως εκ τούτου, νέα οριζόντια θέματα όπως η φτώχεια και οι φυσικοί κίνδυνοι εισήχθησαν και τα υπάρχοντα οριζόντια θέματα αντιπροσωπεύονται καλύτερα. Πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι η αναπροσαρμογή των δεικτών αειφορίας και μάλιστα η διασύνδεσή τους με τους στόχους αειφορίας που τίθενται σε παγκόσμιο επίπεδο βρίσκεται συνεχώς σε εξέλιξη.

Στον Πίνακα 2 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι αναθεωρημένοι δείκτες αειφορίας¹⁸:

¹⁸ United Nations - Economic and Social Affairs, (2007). Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. Third Edition. New York

Πίνακας 2 : Δείκτες βιώσιμης ανάπτυξης ΟΗΕ

Θεματική Ενότητα	Υπό -ενότητα	Βασικός Δείκτης	Άλλος Δείκτης
Φτώχεια	Φτώχεια εισοδήματος	Ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από τα εθνικά όρια της φτώχειας	Ποσοστό του πληθυσμού κάτω από \$ 1 την ημέρα
	Εισοδηματική ανισότητα	Αναλογία του μεριδίου του εθνικού εισοδήματος	
	Υγιεινή	Ποσοστό του πληθυσμού που χρησιμοποιεί μια βελτιωμένη εγκατάσταση υγιεινής	
	Πόσιμο νερό	Ποσοστό του πληθυσμού που χρησιμοποιεί μια βελτιωμένη πηγή νερού	
	Η πρόσβαση στην ενέργεια	Ποσοστό των νοικοκυριών χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα ή άλλες σύγχρονες υπηρεσίες ενέργειας	Ποσοστό του πληθυσμού που χρησιμοποιούν στερεά καύσιμα για το μαγείρεμα
	Συνθήκες διαβίωσης	Ποσοστό του αστικού πληθυσμού που ζει στις παραγκουπόλεις	
Διακυβέρνηση	Διαφθορά	Ποσοστό του πληθυσμού που έχει καταβάλει δωροδοκίες	
	Έγκλημα	Αριθμός εκ προθέσεως ανθρωποκτονιών ανά 100.000 πληθυσμού	
Υγεία	Θνησιμότητα	Κάτω των πέντε ετών	
		Προσδόκιμο στη γέννα	Το προσδόκιμο υγιούς ζωής κατά τη γέννηση
	Διανομή Φροντίδας υγείας	Τοις εκατό του πληθυσμού με πρόσβαση σε εγκαταστάσεις πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας	Ρυθμός επικράτησης αντισύλληψης
		Ανοσοποίηση κατά των λοιμωδών νοσημάτων της	

Μεταπτυχιακό στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

		παιδικής ηλικίας	
	Διατροφική κατάσταση της υγείας και κίνδυνοι	Διατροφική κατάσταση των παιδιών Νοσηρότητα των σοβαρών ασθενειών, όπως το HIV / AIDS, της ελονοσίας, της φυματίωσης	Επικράτηση της χρήσης καπνού
			Ρυθμός αυτοκτονιών
Εκπαίδευση	Εκπαιδευτικό Επίπεδο	Δείκτης για την τελευταία τάξη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Καθαρό ποσοστό εγγραφής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση Επίπεδο επίτευξης εκπαίδευσης ενηλίκων σε δευτεροβάθμια (τριτοβάθμια) εκπαίδευση	Δια βίου μάθηση
	Γνώση γραφής	Γνώση γραφής ενηλίκων	
Δημογραφικά	Πληθυσμός	Ρυθμός αύξησης πληθυσμού Δείκτης εξάρτησης	Συνολικό ποσοστό γονιμότητας
	Τουρισμός		Αναλογία των κατοίκων της περιοχής προς τους τουρίστες σε μεγάλες τουριστικές περιοχές και προορισμούς
Φυσικοί κίνδυνοι	Ευπάθεια σε φυσικούς κινδύνους	Ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε περιοχές επιρρεπείς σε κίνδυνο	
	ετοιμότητα και αντιμετώπιση των καταστροφών		Ανθρώπινες και οικονομικές απώλειες που οφείλονται σε φυσικές καταστροφές
Ατμόσφαιρα	Κλιματική Αλλαγή	Εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα	Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου
	καταστροφή της σιβάδας	Η κατανάλωση των ουσιών που καταστρέφουν το	

Μεταπτυχιακό στη Διοίκηση Επιχειρήσεων

	του όζοντος	όζον	
	Ποιότητα αέρα	συγκέντρωση των ατμοσφαιρικών ρύπων στις αστικές περιοχές	
Γη	Χρήσεις Γης και υφιστάμενη κατάσταση		Αλλαγή χρήσεων γης υποβάθμιση του εδάφους
	ερημοποίηση		Γη που επηρεάζεται από την ερημοποίηση
	Γεωργία	Αροτραίες καλλιέργειες και μόνιμες περιοχές καλλιεργήσιμων εκτάσεων	αποτελεσματικότητα της χρήσης λιπασμάτων Η χρήση των γεωργικών φαρμάκων Η περιοχή κάτω από τη βιολογική γεωργία
	Δάση	Ποσοστό της έκτασης που καλύπτεται από δάση	Τοις εκατό των δασικών δέντρων που έχουν καταστραφεί από φυλλόπτωση Δασική έκταση στο πλαίσιο της αειφόρου διαχείρισης των δασών
Ωκεανοί θάλασσες και ακτές	Αιγιαλίτιδα ζώνη	Ποσοστό του συνολικού πληθυσμού που ζει σε παράκτιες περιοχές	ποιότητα των υδάτων κολύμβησης
	Είδη αλιείας	Ποσοστό των αλιευτικών αποθεμάτων εντός ασφαλών βιολογικών ορίων	
	θαλάσσιο περιβάλλον	Ποσοστό της θαλάσσιας περιοχής που προστατεύεται	Θαλάσσιο τροφικό δείκτη Περιοχή των οικοσυστημάτων των κοραλλιογενών υφάλων και το ποσοστό ζωντανής κάλυψης

Γλυκό Νερό	Ποσότητα Νερού	Ποσοστό του συνόλου των υδάτινων πόρων που χρησιμοποιούνται	
		ένταση χρήσης του νερού από την οικονομική δραστηριότητα	
	Ποιότητα νερού	Παρουσία κολοβακτηριδίων κοπράνων σε γλυκά νερά	Βιοχημικά απαιτούμενου οξυγόνου σε υδατικά συστήματα
			Διαχείριση υδατικών λυμάτων
Βιοποικιλότητα	Οικοσύστημα	Ποσοστό των επίγειων περιοχών που προστατεύονται, συνολικά και ανά περιοχή	αποτελεσματικότητα της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών
			Περιοχή επιλεγμένων βασικών οικοσυστημάτων
			Ο κατακερματισμός των οικοτόπων
	Είδη	Αλλαγή στο καθεστώς απειλής των ειδών	Αφθονία επιλεγμένων βασικών ειδών
			Αφθονία των χωροκατακτητικών ξένων ειδών
Οικονομική Ανάπτυξη	Μακρο – οικονομική Απόδοση	Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) ανά κάτοικο το μερίδιο των επενδύσεων στο ΑΕΠ	ακαθάριστη αποταμίευση
			αποταμίευση ως ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος (ΑΕΕ)
			Ρυθμός πληθωρισμού
	Βιώσιμα δημόσια οικονομικά	Χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ	

	Απασχόληση	αναλογία απασχόλησης-πληθυσμού παραγωγικότητας της εργασίας και του μοναδιαίου κόστους εργασίας Μερίδιο των γυναικών στην απασχόληση των μισθών στον μη γεωργικό τομέα	Ευάλωτη απασχόληση
	Τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας	χρήστες του Διαδικτύου ανά 100 κατοίκους	Σταθερές τηλεφωνικές γραμμές ανά 100 κατοίκους Κινητή τηλεφωνία ανά 100 κατοίκους
	Έρευνα και ανάπτυξη		Ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη για E & A ως ποσοστό του ΑΕΠ
	Τουρισμός	Συμβολή τουρισμό στο ΑΕΠ	
Παγκόσμια οικονομική συνεργασία	Εμπόριο	το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ	Μερίδιο των εισαγωγών από τις αναπτυσσόμενες χώρες και από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες
			Μέσος δασμολογικός φραγμός που επιβάλλεται στις εξαγωγές από τις αναπτυσσόμενες χώρες και τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες
	εξωτερική χρηματοδότηση	Τα καθαρά της Επίσημης Αναπτυξιακής Βοήθειας (ΕΑΒ) που δόθηκαν ή ελήφθησαν ως ποσοστό του ΑΕΕ	Οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) καθαρές εισροές και οι καθαρές εκροές ως ποσοστό του ΑΕΠ Τα εμβάσματα ως ποσοστό του ΑΕΕ
Κατανάλωση και τα πρότυπα	κατανάλωση υλικών	Υλική ένταση της οικονομίας	Η εγχώρια κατανάλωση υλικού

παραγωγής			
	Χρήση Ενέργειας	Ετήσια κατανάλωση ενέργειας, συνολικά και ανά κύρια κατηγορία χρήσης	Μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στη συνολική χρήση ενέργειας
		Ένταση της χρήσης ενέργειας, συνολικά και ανά οικονομική δραστηριότητα	
	παραγωγή αποβλήτων και διαχείριση	Παραγωγή επικίνδυνων αποβλήτων	Δημιουργία αποβλήτων
		επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων	Διαχείριση των ραδιενεργών αποβλήτων
	Μεταφορές	Κατανομή μεταφοράς επιβατών	Κατανομή εμπορευματικών μεταφορών
			Ενεργειακή ένταση των μεταφορών

(Πηγή: <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/indicators>)

6.1 Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης - International Organization for Standardization (ISO)

Ο διεθνής οργανισμός πιστοποίησης “International Organization for Standardization - ISO”, είναι μια διεθνής οργάνωση η οποία αποτελείται από τους εκπροσώπους των εθνικών οργανισμών πιστοποίησης και μετρά, σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Οργανισμού για το 2015, 162 μέλη. Ιδρύθηκε το 1947 και έχει ως σκοπό του τη δημιουργία και έκδοση των πιστοποιητικών ISO. Από την ημερομηνία ίδρυσής του έως σήμερα, έχει εκδώσει πάνω από 19500 πιστοποιητικά καλύπτοντας σχεδόν όλους τους τομείς των επιχειρήσεων και της τεχνολογίας¹⁹.

Ο οργανισμός διαθέτει το πρότυπο ISO 26000, το οποίο παρέχει οδηγίες σχετικά με το πώς οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί μπορούν να λειτουργούν με κοινωνικά υπεύθυνο τρόπο. Αυτό σημαίνει ότι ενεργούν με ηθικό και διαφανή τρόπο που συμβάλλει στην υγεία και την ευημερία της κοινωνίας. Το ISO 26000 παρέχει καθοδήγηση και όχι απαιτήσεις, έτσι ώστε να μη μπορεί να πιστοποιηθεί σε αντίθεση με άλλα γνωστά πρότυπα ISO. Αντ’ αυτού, βοηθά τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς να κατανοήσουν την κοινωνική ευθύνη και να μετασχηματίσουν τις αρχές τους προς αυτή την κατεύθυνση. Απευθύνεται σε όλους τους τύπους των οργανισμών, ανεξαρτήτως της δραστηριότητας και μεγέθους. Το πρότυπο κυκλοφόρησε το 2010 μετά από πέντε χρόνια διαπραγματεύσεων μεταξύ πολλών διαφορετικών ενδιαφερομένων μερών σε όλο τον κόσμο. Εκπρόσωποι από κυβερνήσεις, ΜΚΟ, βιομηχανία, ενώσεις καταναλωτών και εργατικές οργανώσεις σε όλο τον κόσμο συμμετείχαν στην ανάπτυξή του, γεγονός που σημαίνει ότι αποτελεί μια διεθνή συναίνεση²⁰.

Η έκδοση του προτύπου αποσκοπεί στην προαγωγή της αλληλοκατανόησης στον τομέα της κοινωνικής ευθύνης και δεν αντικαθιστά αλλά λειτουργεί συμπληρωματικά σε εργαλεία και πρωτοβουλίες για κοινωνική ευθύνη. Το

¹⁹ <https://www.iso.org/about-us.html>

²⁰ <https://qualityroom.gr/protipa/protipa/60-iso26000>

Πρότυπο ΕΛΟΤ ISO 26000 ορίζει την έννοια της κοινωνικής ευθύνης και παρέχει καθοδήγηση σχετικά με²¹:

α) τις αρχές,

β) τα πεδία (ενότητες θεμάτων) και τα θέματα,

γ) την αναγνώριση και τη διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη,

δ) την αναγνώριση, την ιεράρχηση των συναφών και σημαντικών θεμάτων κοινωνικής ευθύνης από τον ίδιο τον Οργανισμό,

ε) τις καθιερωμένες ορθές πρακτικές για τη διαχείριση των θεμάτων,

στ) τους τρόπους ενσωμάτωσης και προαγωγή της κοινωνικώς υπεύθυνης συμπεριφοράς εντός του Οργανισμού και εντός της σφαίρας επιρροής του στην αλυσίδα (παραγωγής) αξίας, μέσω των πολιτικών και των πρακτικών του και

ζ) την επικοινωνία της δέσμευσης, των επιδόσεων/αποτελεσμάτων και των σχετικών πληροφοριών για την κοινωνική ευθύνη στους ενδιαφερομένους.

Παρατίθεται παρακάτω στην Εικόνα 8, το σχεδιάγραμμα του ISO 26000, που ορίζει τους 7 κύριους παράγοντες για διαχείριση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης όπως εμφανίζεται στην ιστοσελίδα του οργανισμού:

²¹ http://www.elot.gr/1201_ELL_HTML.aspx

Social responsibility: **7** core subjects

Εικόνα 8. : Οι επτά παράγοντες για τη διαχείριση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ISO, 2015)²²

Επεξηγήσεις: 6.2 – Οργανωτική Διακυβέρνηση , 6.3 – Ανθρώπινα Δικαιώματα, 6.4 – Εργασιακές Πρακτικές, 6.5 – Το περιβάλλον, 6.6 – Δίκαιες Πρακτικές Λειτουργίας, 6.7 – Θέματα Καταναλωτών, 6.8 – Εμπλοκή και Ανάπτυξη της Κοινότητας

Πολύ σημαντικό φυσικά είναι το γεγονός ότι ο οργανισμός εκδίδει και άλλα πιστοποιητικά, είτε σε μορφή οδηγιών είτε απαιτήσεων, τα οποία αφορούν

²² <http://www.onquality.info/2013/04/introducing-iso-26000-guidance-on-social-responsibility-part-22.html/>

άμεσα τις επιχειρήσεις και τη διασύνδεση με τις αρχές και έννοιες της βιώσιμης ανάπτυξης και μερικά από αυτά είναι:

- η σειρά **ISO 9000** που αφορά στη **Διασφάλιση Ποιότητας** - Η νέα έκδοση του πιο διαδεδομένου προτύπου διαχείρισης στον κόσμο του ISO 9001:2015 εκδόθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2015 και περιέχει σημαντικές αλλαγές σε σχέση με το πρότυπο ISO 9001:2008
- το **ISO 14000** που αφορά στην **πιστοποίηση Περιβαλλοντικής Διαχείρισης** - Η νέα έκδοση του προτύπου περιβαλλοντικής διαχείρισης ISO 14001:2015 εκδόθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 2015, περιέχει σημαντικές αλλαγές σε σχέση με τη παλαιά έκδοση και ακολουθεί εν πολλοίς τη δομή και τη μορφή του ISO 9001:2015

6.2 Global Reporting Initiative

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι αναγκαία και προτάσσεται ως το καλύτερο μοντέλο ανάπτυξης που μπορεί να έχει η οικονομία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύχθηκε το 1997 ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός GRI (Global Reporting Initiative – Διεθνής Πρωτοβουλία για την έκδοση απολογισμών βιωσιμότητας), ο οποίος έχει την έδρα του στο Άμστερνταμ.

Αντικειμενικός του σκοπός είναι να δημιουργεί ολοκληρωμένα πλαίσια έκδοσης απολογισμών βιωσιμότητας, βάση των οποίων οι οργανισμοί μπορούν να υπολογίσουν και να δημοσιεύσουν τέτοιους απολογισμούς. Μια έκθεση για τη βιωσιμότητα είναι μία έκθεση που δημοσιεύεται από μία Εταιρεία ή Οργανισμό σχετικά με τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις που προκαλούνται από τις καθημερινές του δραστηριότητες. Παρουσιάζει επίσης τις αξίες και τις λειτουργίες διαχείρισης του οργανισμού. Δείχνει τη σύνδεση μεταξύ της στρατηγικής της επιχείρησης και τη δέσμευσή της για μια βιώσιμη παγκόσμια οικονομία (GRI, 2015)

6.3 Το Πλαίσιο Κινητήριων δυνάμεων– Πίεσης– Κατάστασης– Επίπτωσης– Αντίδρασης(Driving Force - Pressure– State – Impact – Response, DPSIR)

Για την επίτευξη του στόχου των δεικτών αποτίμησης περιβάλλοντος και αειφορίας, αναπτύσσονται συστήματα δεικτών, τα οποία πρέπει να

συμβαδίζουν με τα υπάρχοντα διεθνή πρότυπα και να καλύπτουν τις ανάγκες, ως προς την παροχή πληροφοριών, για το σχεδιασμό στρατηγικών, την αποτίμηση της πορείας προς συγκεκριμένους στόχους και τη λήψη αποφάσεων. Επιτρέπουν την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας πρωτοβουλιών για τη βελτίωση του περιβάλλοντος, συμβάλλουν στον καθορισμό στόχων και στην καθοδήγηση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων με στόχο την αειφορία. **Διευκολύνουν επίσης στον τρόπο ενημέρωσης και της παρουσίασης της πληροφορίας, όχι μόνο στους λήπτες των αποφάσεων, αλλά και στο ευρύ κοινό, με στόχο την ευαισθητοποίηση στα βασικά ζητήματα που αφορούν την εκάστοτε κοινωνία.**

Σε αυτή την κατεύθυνση και τονίζοντας τη διαρκώς αυξανόμενη σημασία, αυτών των συστημάτων, υπάρχει πληθώρα διεθνώς αναγνωρισμένων ερευνητικών έργων, όπως: European Common Indicators, Urban Audit, EU TEPI (Towards Environmental Pressure Indicators for the EU), CRISP (Computer Retrieval of Information on Scientific Projects), CEROI (Cities Environment Reports On the Internet), Environmental Performance Index.

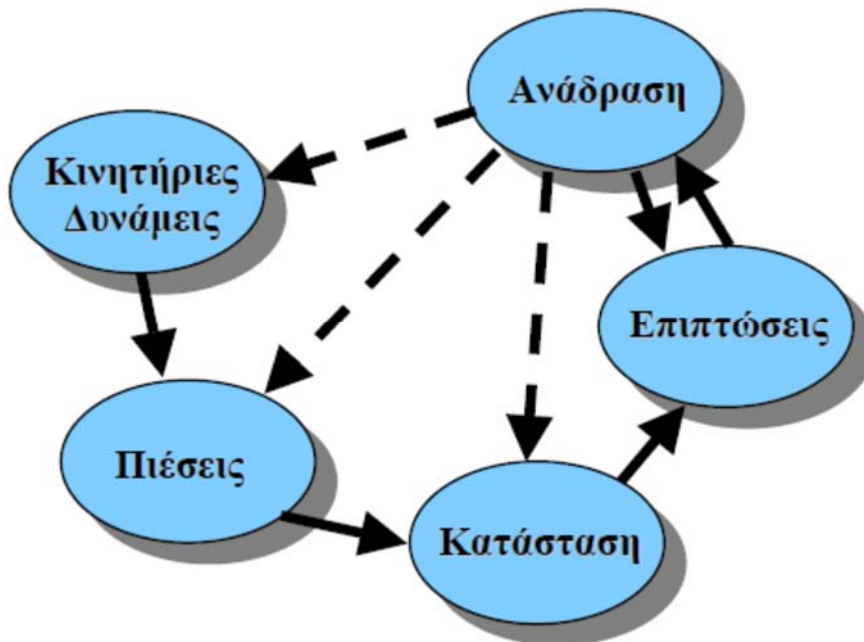
Το μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης Κινητήριων δυνάμεων– Πίεσης– Κατάστασης– Επίπτωσης– Αντίδρασης(Driving Force - Pressure– State – Impact – Response, DPSIR), αποτελεί ένα ευρέως διαδεδομένο πλαίσιο ανάλυσης με στόχο τη δημιουργία αποτελεσματικών συστημάτων δεικτών αποτίμησης. Απαρτίζεται από πέντε στοιχεία:

- **Η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη (Κινητήριες Δυνάμεις) είναι οι πρωταρχικές αιτίες που ασκούν πίεση στο περιβάλλον.** Παραδείγματα αποτελούν η ζήτηση για ενέργεια, βιομηχανία, μεταφορές, γεωργία και στέγαση.
- **Οι κινητήριες δυνάμεις οδηγούν σε Πιέσεις στο περιβάλλον,** για παράδειγμα εκμετάλλευση των πόρων (έδαφος, νερό, ορυκτά καύσιμα) και εκπομπές ρύπων.
- **Κατά συνέπεια, αλλάζει η Κατάσταση του περιβάλλοντος,** όπως η ποιότητα των διαφόρων περιβαλλοντικών μέσων (ατμοσφαιρικός αέρας, έδαφος, νερό) και συνεπώς μεταβάλλεται η ικανότητά τους να

υποστηρίζουν τη ζήτηση, όπως την παροχή ικανοποιητικών συνθηκών για υγιή διαβίωση, την παροχή επαρκών φυσικών πόρων κλπ.

- Οι αλλαγές στην κατάσταση του περιβάλλοντος **μπορεί να έχουν Επιπτώσεις** στην ανθρώπινη υγεία, στα οικοσυστήματα κλπ. Η επίδραση μπορεί να εκφραστεί σε σχέση με το μέγεθος της μεταβολής της κατάστασης του περιβάλλοντος.
- **Οι επιπτώσεις οδηγούν στην αναγκαιότητα της λήψης Μέτρων για την αντιμετώπισή τους**, τα οποία ανάλογα με την υφή τους, επιδρούν άμεσα στις κινητήριες δυνάμεις, τις πιέσεις προς το περιβάλλον, όπως επίσης και την κατάσταση του περιβάλλοντος.

Στην Εικόνα 9 που ακολουθεί, διαφαίνεται χαρακτηριστικά η διασυνδέσεις μεταξύ όλων αυτών των στοιχείων:

Εικόνα 9: Μεθοδολογικό πλαίσιο Κινητήριων δυνάμεων– Πίεσης– Κατάστασης– Επίπτωσης– Αντίδρασης

(Πηγή: ΥΠΕΧΩΔΕ & Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2008)

7.Αποτίμηση Υφιστάμενης Κατάστασης

– Διεθνείς Προκλήσεις

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, για το έτος 2015 (UNEP, 2016), επετεύχθησαν πολύ σημαντικά βήματα σε παγκόσμιο επίπεδο, τα οποία περιλαμβάνουν:

1. Στον τομέα της κλιματικής αλλαγής:
 - 20 χώρες εφάρμοσαν προσαρμοστικές προσεγγίσεις στη βάση των οικοσυστημάτων
 - 25 θεσμικοί επενδυτές δεσμεύτηκαν να «απανθρακοποιήσουν» 600\$ δις. περιουσιακών στοιχείων
 - Η διεθνής κοινότητα δεσμεύτηκε για 10\$ δις. στη στήριξη πρωτοβουλιών ανανεώσιμης ενέργειας για την Αφρική
2. Στον τομέα των καταστροφών και των συγκρούσεων:
 - 28 χώρες υποστήριξαν τη μείωση των κινδύνων φυσικών καταστροφών και βιομηχανικών ατυχημάτων
 - 12.000 άνθρωποι από 183 χώρες συμμετείχαν στο πρώτο διεθνές και ανοιχτό διαδικτυακό σεμινάριο, βασισμένο σε οικοσυστημικές προσεγγίσεις για τη μείωση των κινδύνων καταστροφών
3. Στον τομέα της διαχείρισης οικοσυστημάτων:
 - 17 χώρες ολοκλήρωσαν αξιολόγηση των οικοσυστημάτων τους
 - 58 χώρες υποστήριξαν την ενεργοποίηση των απαραίτητων τομέων ώστε να γίνεται χρήση οικοσυστημικής προσέγγισης
 - Το έργο “Proecoserv” αναγνώρισε σχεδόν 1\$ δις. ετήσιων ωφελημάτων για το οικοσύστημα
4. Στον τομέα της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης:
 - 32 δεσμεύτηκαν σε σκληρότερες πολιτικές για το παράνομο εμπόριο άγριας ζωής
 - 21 οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών δεσμεύτηκαν για κλιματική ουδετερότητα

- 15 χώρες συμμετείχαν στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων πλαισίων βάσει των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης
5. Στον τομέα των χημικών και αποβλήτων:
- 14 κυβερνήσεις, 21 επιχειρήσεις και βιομηχανίες και 12 κοινωνικοί οργανισμοί έθεσαν σημαντικές προτεραιότητες για θέματα χημικών αποβλήτων
 - 184 έργα, ταχείας έναρξης, εγκρίθηκαν σε 108 χώρες για στρατηγική προσέγγιση στη διαχείριση αποβλήτων
 - 17 χώρες υιοθέτησαν πολιτικές που προωθούν την ορθή διαχείριση των χημικών και αποβλήτων
6. Στον τομέα της αποτελεσματικότητας των πόρων και της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής:
- 140 χώρες, θεσμοί και επιχειρήσεις βελτίωσαν τις πρακτικές ή/και στρατηγικές τους στις διεθνείς αλυσίδες παραγωγής
 - 9 πόλεις σε 8 χώρες, βελτίωσαν τη βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή και εφάρμοσαν «πράσινες» οικονομικές πολιτικές
7. Στον τομέα της διεθνούς διαφάνειας για την περιβαλλοντική πληροφόρηση:
- Διαμέσου του διαδικτυακού τόπου www.unep.live.org, παρέχεται ανοικτή πρόσβαση σε πληροφορίες και γνώσεις σχετικά με το περιβάλλον σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Υποστηρίζεται η Περιβαλλοντική Πολιτική μέσω Διερεύνησης, Προοπτικών και Αξιολογήσεων και υπάρχει πύλη παρακολούθησης για τις Χώρες για την επίτευξη των Στόχων της Ατζέντας 2030 και της Αειφόρου Ανάπτυξης. Παρέχει επίσης ενημερωμένες πληροφορίες για όλους τους πολίτες, αναφορικά με τις περιπτώσιολογικές μελέτες για το περιβάλλον και τους ανθρώπους.

Η πρόοδος που έχει επιτευχθεί τα τελευταία χρόνια είναι εμφανής όσον αφορά τις εκπομπές των «παραδοσιακών» αέριων ρύπων, την απόδοση των καυσίμων στον τομέα των μεταφορών, την ενεργειακή ένταση, την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές, τη χρήση των υδάτων, την επεξεργασία των

λυμάτων και την προστασία της βιοποικιλότητας. Αυτό, οφείλεται εν μέρει στην επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας μετά την οικονομική κρίση, αλλά και επίσης στην ευρύτερη εφαρμογή από τις χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), μέσων για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών πιέσεων, όπως η φορολογία. Οι περιβαλλοντικοί προβληματισμοί εντάσσονται όλο και περισσότερο στην αναπτυξιακή συνεργασία και στην έρευνα και την ανάπτυξη.

Όμως, πολλές από αυτές τις εξελίξεις εξακολουθούν να συντελούνται στο περιθώριο και οι πολιτικές συχνά στερούνται συνοχής, με αποτέλεσμα να υποσκάπτονται οι προσπάθειες μείωσης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι χώρες συνεχίζουν να στηρίζουν την παραγωγή και την κατανάλωση ορυκτών καυσίμων με πολλούς τρόπους, και η οικονομική δραστηριότητα παραμένει συνδεδεμένη με τις εκπομπές άνθρακα και τη σπατάλη της ενέργειας και άλλων φυσικών πόρων. Οι επερχόμενες βασικές προκλήσεις περιλαμβάνουν την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της υποβάθμισης του περιβάλλοντος στην υγεία και στη μελλοντική μεγέθυνση και ανάπτυξη. Καθώς η οικονομία ανακάμπτει, θα απαιτηθούν ισχυρές πολιτικές και αξιόπιστη πληροφόρηση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι εν λόγω προκλήσεις.

Τα κύρια ευρήματα της μελέτης του ΟΟΣΑ “Environment at a glance 2015”, καταδεικνύουν έντονα, ότι παρά την πρόοδο που έχει επιτευχθεί, για να αντιμετωπιστούν σταδιακά και παράλληλα τα μεγάλα ζητήματα, είναι απαραίτητη η εφαρμογή δυναμικών πολιτικών, σε παγκόσμιο επίπεδο, για την πορεία προς ένα βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης καθώς:

1. Η ατμοσφαιρική ρύπανση συνεχίζει να αποτελεί πηγή ανησυχίας για την κλιματική αλλαγή και την ανθρώπινη υγεία. Συγκεκριμένα:
 - Οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου αυξάνονται παγκοσμίως, όμως σημείωναν μείωση σε όλες σχεδόν τις χώρες του ΟΟΣΑ μεταξύ του 2000 και του 2012, φανερώνοντας τη συνολική αποσύνδεση από την οικονομική μεγέθυνση. Τούτο οφείλεται εν μέρει στην επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας μετά την οικονομική κρίση, αλλά επίσης στην ενίσχυση των πολιτικών

για το κλίμα και στα μεταβαλλόμενα πρότυπα κατανάλωσης ενέργειας.

- Εντούτοις, οι χώρες του ΟΟΣΑ παράγουν πολύ περισσότερο διοξείδιο του άνθρακα (CO₂) κατά κεφαλή από όσο οι περισσότερες περιοχές του υπόλοιπου κόσμου (9,6 τόνους ανά άτομο έναντι 3,4 τόνους ανά άτομο στον υπόλοιπο κόσμο).
- Οι εκπομπές οξειδίων του θείου (SO_x) και οξειδίων του αζώτου (NO_x) συνεχίζουν την καθοδική τους τάση ως αποτέλεσμα της εξοικονόμησης ενέργειας, της υποκατάστασης καυσίμων, τον έλεγχο της ρύπανσης και την τεχνική πρόοδο.
- Στις μισές χώρες του ΟΟΣΑ πάνω από το 90% του πληθυσμού είναι εκτεθειμένο σε συγκεντρώσεις αιωρούμενων σωματιδίων (PM_{2,5}) πέρα των οποίων έχουν παρατηρηθεί αρνητικές συνέπειες στην υγεία. Τα σωματίδια αυτά εισχωρούν βαθειά στους πνεύμονες και ενδέχεται να περιλαμβάνουν βαρέα μέταλλα και τοξικές οργανικές ουσίες.

2. Η ζήτηση νερού αυξάνεται, όμως η χρήση του νερού παραμένει σταθερή.

- Οι απολήψεις γλυκού νερού παρέμειναν σταθερές λόγω της αποτελεσματικότερης χρήσης του νερού και των καλύτερων πολιτικών τιμολόγησης. Μολονότι πολλές χώρες του ΟΟΣΑ πέτυχαν τη σχετική αποσύνδεση των απολήψεων νερού από την αύξηση του ΑΕΠ, στο ένα τρίτο των χωρών ασκείται μέτρια έως υψηλή πίεση στους πόρους γλυκού νερού, και πολλές χώρες έχουν να αντιμετωπίσουν τοπική ή εποχιακή έλλειψη νερού.
- Σχεδόν το 80% του πληθυσμού των χωρών του ΟΟΣΑ ωφελείται από τη δημόσια επεξεργασία των λυμάτων. Μερικές χώρες σήμερα βρίσκονται αντιμέτωπες με το αυξανόμενο κόστος αναβάθμισης του παλαιωμένου δικτύου ύδρευσης και αποχέτευσης. Κάποιοι θα πρέπει να βρουν άλλους τρόπους για την εξυπηρέτηση των μικρότερων ή των απομονωμένων

οικισμών και για τη διασφάλιση του κατάλληλου ελέγχου των μικρών ανεξάρτητων εγκαταστάσεων επεξεργασίας.

3. Η υγειονομική ταφή παραμένει ο κύριος τρόπος διάθεσης των αστικών απορριμμάτων.
 - Η παραγωγή αστικών απορριμμάτων επιβραδύνθηκε τη δεκαετία του 2000. Σήμερα ένας κάτοικος της ζώνης του ΟΟΣΑ παράγει κατά μέσο όρο 520 κιλά απορριμμάτων ανά έτος, δηλαδή 30 κιλά λιγότερα από ότι το 2000, όμως 20 κιλά περισσότερα από ότι το 1990. Μολονότι τα απορρίμματα όλο και περισσότερο ανακυκλώνονται και ανατροφοδοτούνται στην οικονομία, η υγειονομική ταφή παραμένει ο κύριος τρόπος διάθεσης των απορριμμάτων στις μισές χώρες του ΟΟΣΑ.
4. Οι απειλές για τη βιοποικιλότητα πολλαπλασιάζονται.
 - Πολλά ζωικά και φυτικά είδη στις χώρες του ΟΟΣΑ απειλούνται με εξαφάνιση. Πολλά δάση απειλούνται με υποβάθμιση, κατάτμηση και τη μετατροπή τους σε άλλες χρήσεις. Η ζήτηση για ξυλεία, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι ανανεώσιμης ενέργειας, διαδραματίζει ένα αυξανόμενο ρόλο στην εμπορική εκμετάλλευση των δασών.
5. Η περιβαλλοντική πρόοδος στους οικονομικούς κλάδους είναι ανομοιόμορφη.
 - Η ενεργειακή ένταση συνέχισε να βελτιώνεται κατά την περίοδο 2000-2014. Η χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές αυξάνεται συνεχώς, ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Όμως τα ορυκτά καύσιμα συνεχίζουν να δεσπόζουν στον ενεργειακό εφοδιασμό (80%).
 - Στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ τα ποσοστά αύξησης της οδικής κυκλοφορίας ξεπέρασαν την οικονομική μεγέθυνση.
 - Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις μειώθηκαν σε όλες σχεδόν τις χώρες όπως και μερικές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου που οφείλονται στη γεωργία, καθώς και η χρήση φωσφορούχων λιπασμάτων.

- Εντούτοις, η έκταση της βιολογικής καλλιέργειας παραμένει μικρή, μόλις πάνω από το 2%, αν και οι διαφορές μεταξύ των χωρών είναι πολύ μεγάλες. Τα ποσοστά τείνουν να είναι υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση όπου ανέρχονται σε 10% έως 17% σε κάποιες χώρες.
6. Η στήριξη για την έρευνα, την ανάπτυξη και την καινοτομία αυξάνεται.
- Οι δημόσιες δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης (E&A) για το περιβάλλον αυξήθηκαν κατά περισσότερο από 20% από το 2000, και ανέκαμψαν με γρηγορότερο ρυθμό από ό,τι οι συνολικές δημόσιες δαπάνες E&A μετά την οικονομική κρίση του 2008. Εντούτοις, το μερίδιό τους στις συνολικές δημόσιες δαπάνες E&A είναι χαμηλότερο από 2%. Το ποσοστό των δαπανών για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στο σύνολο των δαπανών για την ενέργεια αυξήθηκε από 8% σε 24%.
7. Η εφαρμογή μέσων της αγοράς για την τιμολόγηση της ρύπανσης παραμένει δύσκολη.
- Η χρήση περιβαλλοντικών φόρων διευρύνεται, όμως παραμένει περιορισμένη σε σύγκριση με τη φορολόγηση της εργασίας. Τα έσοδα που συγκεντρώθηκαν αποτελούσαν περίπου το 1,6% του ΑΕΠ το 2013. Κυριότεροι περιβαλλοντικοί φόροι είναι οι ενεργειακοί φόροι (69%) και φόροι επί των μηχανοκίνητων οχημάτων και των μεταφορών (28%). Οι διαφορές στους συντελεστές των ενεργειακών φόρων, τα ανομοιογενή μηνύματα μέσω των τιμών, τα χαμηλά επίπεδα φορολόγησης των καυσίμων που έχουν σημαντικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο και οι φοροαπαλλαγές στα καύσιμα που χρησιμοποιούνται σε μερικούς τομείς εμποδίζουν τη μετάβαση στην οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα. Σε πολλές χώρες ο φόρος επί της βενζίνης παραμένει υψηλότερος από αυτόν επί του πετρελαίου, και το ποσοστό των φόρων στις τελικές τιμές είναι γενικά υψηλότερο για τα νοικοκυριά από όσο για τη βιομηχανία.

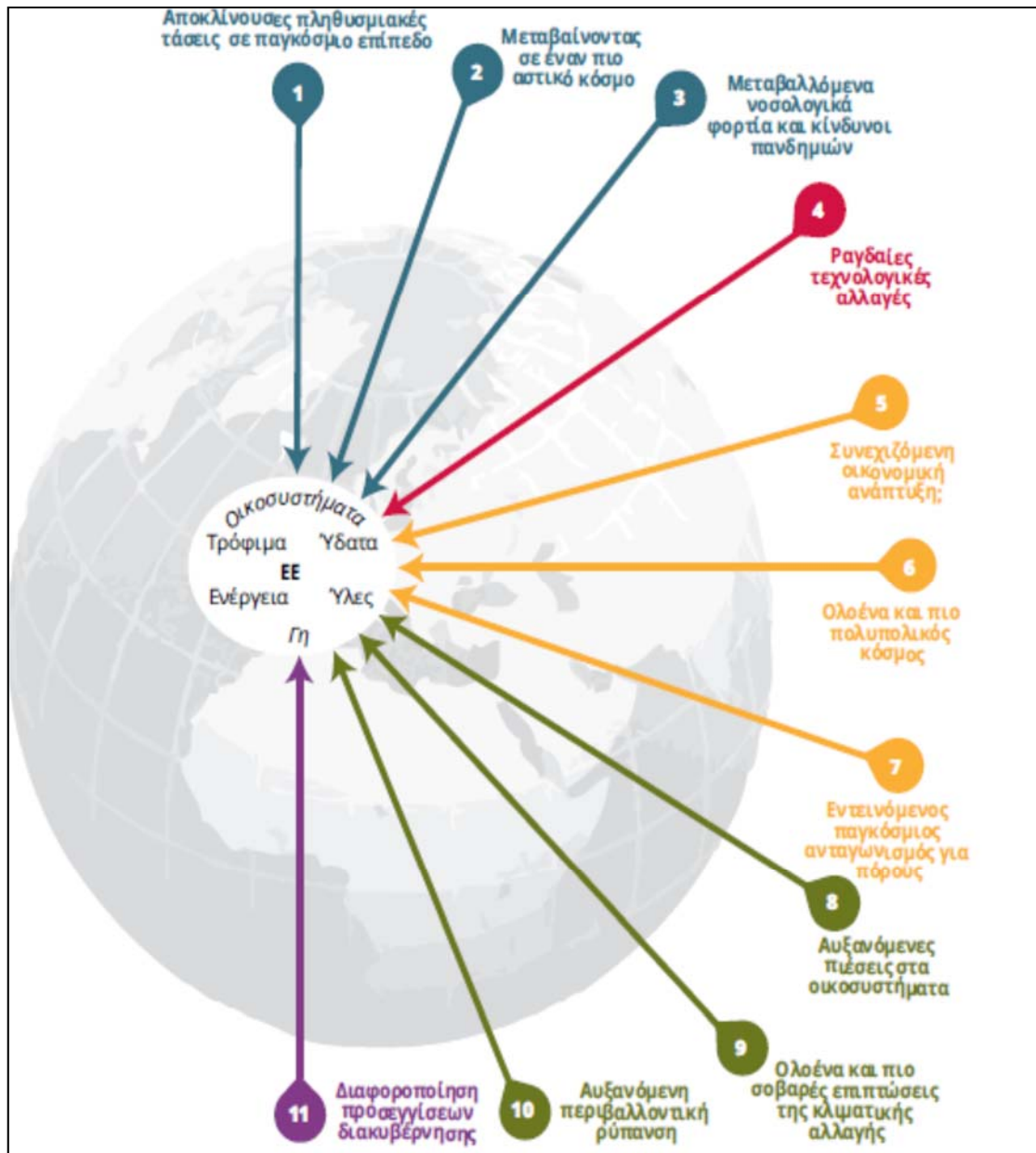
Οι πιο πάνω διαπιστώσεις, ενισχύονται περαιτέρω, μέσω των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, για την Κατάσταση και τις Προοπτικές του περιβάλλοντος, το 2015. Οι συνολικές διαπιστώσεις καταγράφουν επιτυχίες στη μείωση των περιβαλλοντικών Πιέσεων. **Ωστόσο, η έκθεση, όπως και η προηγούμενή της το 2010, υπογραμμίζει σημαντικές προκλήσεις που συνδέονται με μη βιώσιμα συστήματα παραγωγής και κατανάλωσης και τις μακροπρόθεσμες, συχνά περίπλοκες, και σωρευτικές επιπτώσεις τους στα οικοσυστήματα και στην ανθρώπινη υγεία.** Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση συνδέει όλο τον κόσμο μέσα από μια σειρά συστημάτων που επιτρέπουν την αμφίδρομη ροή ανθρώπων, χρηματοδότησης, υλικών και ιδεών. Το γεγονός αυτό έχει εξασφαλίσει πολλά οφέλη. **Υφίστανται όμως παράλληλα ανησυχίες σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της γραμμικότητας της οικονομίας που βασίζεται στο μοντέλο «αγοράζω-χρησιμοποιώ-πετάω», την αβάσιμη εξάρτηση του ανθρώπου από πολλούς φυσικούς πόρους, ένα οικολογικό αποτύπωμα που ξεπερνά την ικανότητα του πλανήτη, εξωτερικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε φτωχότερες χώρες και άνιση κατανομή των κοινωνικο-οικολογικών οφελών από την οικονομική παγκοσμιοποίηση.** Η επίτευξη του οράματος της ΕΕ για το 2050 καθίστασε λοιπόν πολύπλοκη και δύσκολη.

Αναδράσεις, αλληλεξαρτήσεις και εγκλωβισμοί σε περιβαλλοντικά και κοινωνικο-οικονομικά συστήματα επίσης **υπονομεύουν τις προσπάθειες περιορισμού των περιβαλλοντικών πιέσεων και των συνδεόμενων επιπτώσεων.** Για παράδειγμα, η βελτιωμένη απόδοση των διαδικασιών παραγωγής μπορεί να μειώσει τα έξοδα αγαθών και υπηρεσιών, παρέχοντας κίνητρα για την αύξηση της κατανάλωσης (το «φαινόμενο υποτροπής»). **Επιπλέον, τα μη βιώσιμα συστήματα παραγωγής και κατανάλωσης που ευθύνονται για πολλές περιβαλλοντικές πιέσεις παρέχουν επίσης μια σειρά οφελών, συμπεριλαμβανομένων θέσεων εργασίας και κερδών.** Αυτό μπορεί να δημιουργήσει ισχυρά κίνητρα σε τομείς ή κοινότητες, ώστε να αντισταθούν στην αλλαγή. Η παγκοσμιοποίηση και οι εξελισσόμενες παγκόσμιες τάσεις συνεπάγονται ότι οι περιβαλλοντικές

συνθήκες και πολιτικές δεν μπορούν να γίνουν απολύτως κατανοητές – ή να τύχουν ορθής διαχείρισης— εάν απομονωθούν από την παγκόσμια δυναμική.

Οι παγκόσμιες μέγα-τάσεις θα μεταβάλουν τα μελλοντικά καταναλωτικά πρότυπα. Τέτοιες μέγα-τάσεις συνδέονται με τη δημογραφία, την οικονομική ανάπτυξη, τα πρότυπα παραγωγής και εμπορίου, την τεχνολογική πρόοδο, την υποβάθμιση των οικοσυστημάτων και την κλιματική αλλαγή (Εικόνα 9).

Σύμφωνα με προβλέψεις των Ηνωμένων Εθνών, έως το 2050, ο παγκόσμιος πληθυσμός αναμένεται να υπερβεί τα 9 δισεκατομμύρια (UN, 2013). Σήμερα, ο παγκόσμιος πληθυσμός ανέρχεται σε 7 δισεκατομμύρια, ενώ το 1950 ανερχόταν σε λιγότερο από 3 δισεκατομμύρια. Από το 1900, η χρήση υλών έχει δεκαπλασιαστεί (Krausmann et al., 2009)

Εικόνα 10. Παγκόσμιες Μέγα-Τάσεις

(Πηγή ΕΟΠ,2015)

Οι αυξημένες πιέσεις σε πόρους καταδεικνύουν ότι μια γραμμική οικονομία δεν είναι πλέον βιώσιμη και η παλιά βιομηχανία απορριμμάτων θα πρέπει να μετατραπεί σε βιομηχανία πόρων στην καρδιά μίας νέας κυκλικής οικονομίας. Σήμερα γίνεται όλο και περισσότερο κατανοητό από πολιτικούς και επιχειρηματίες ότι ο αυξανόμενος παγκόσμιος ανταγωνισμός έχει καταστήσει την πρόσβαση

σε φυσικούς πόρους, σε προσιτές τιμές, ένα όλο και πιο δύσκολο εγχείρημα και ότι αυτό το γραμμικό οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης έχει φθάσει πλέον στα όριά του. Είναι ανάγκη να αυξηθεί η αξία για κάθε τόνο υλικών, κάθε μονάδα ενέργειας, κάθε στρέμματος γης και κάθε κυβικού μέτρου νερού (Λιδωρίκης, 2015). Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται ένας νέος τρόπος επιχειρηματικής δραστηριότητας, μια περισσότερο κυκλική οικονομία, η οποία προσφέρει διέξοδο από το σημερινό οικονομικό μοντέλο. Οι προκλήσεις όμως και τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν, ανάγονται και συγκεκριμενοποιούνται περαιτέρω σε σχέση και με το οικονομικό / επιχειρηματικό περιβάλλον:

- Οι Εταιρείες συχνά στερούνται της ευαισθητοποίησης, γνώσης ή ικανότητας που απαιτείται για την αναζήτηση κυκλικών οικονομικών λύσεων
- Τα υφιστάμενα συστήματα, οι υποδομές, τα επιχειρηματικά μοντέλα και η τεχνολογία συχνά «κλειδώνουν» την οικονομία σε ένα γραμμικό μοντέλο
- Οι επενδύσεις σε μέτρα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας ή σε καινοτόμα επιχειρηματικά μοντέλα παραμένουν ανεπαρκείς καθώς θεωρούνται επισφαλής και πολύπλοκες
- Η ζήτηση για αειφόρα προϊόντα και υπηρεσίες ενδέχεται να παραμείνει χαμηλή, ιδιαίτερα όταν προϋποθέτει αλλαγές συμπεριφοράς
- Οι τιμές συχνά δεν αντανακλούν το πραγματικό κόστος της χρήσης πόρων και ενέργειας για την κοινωνία
- Η πολιτική ώθηση για την μετάβαση σε μία κυκλική οικονομία δεν είναι αρκετά ισχυρή και συνεπής.

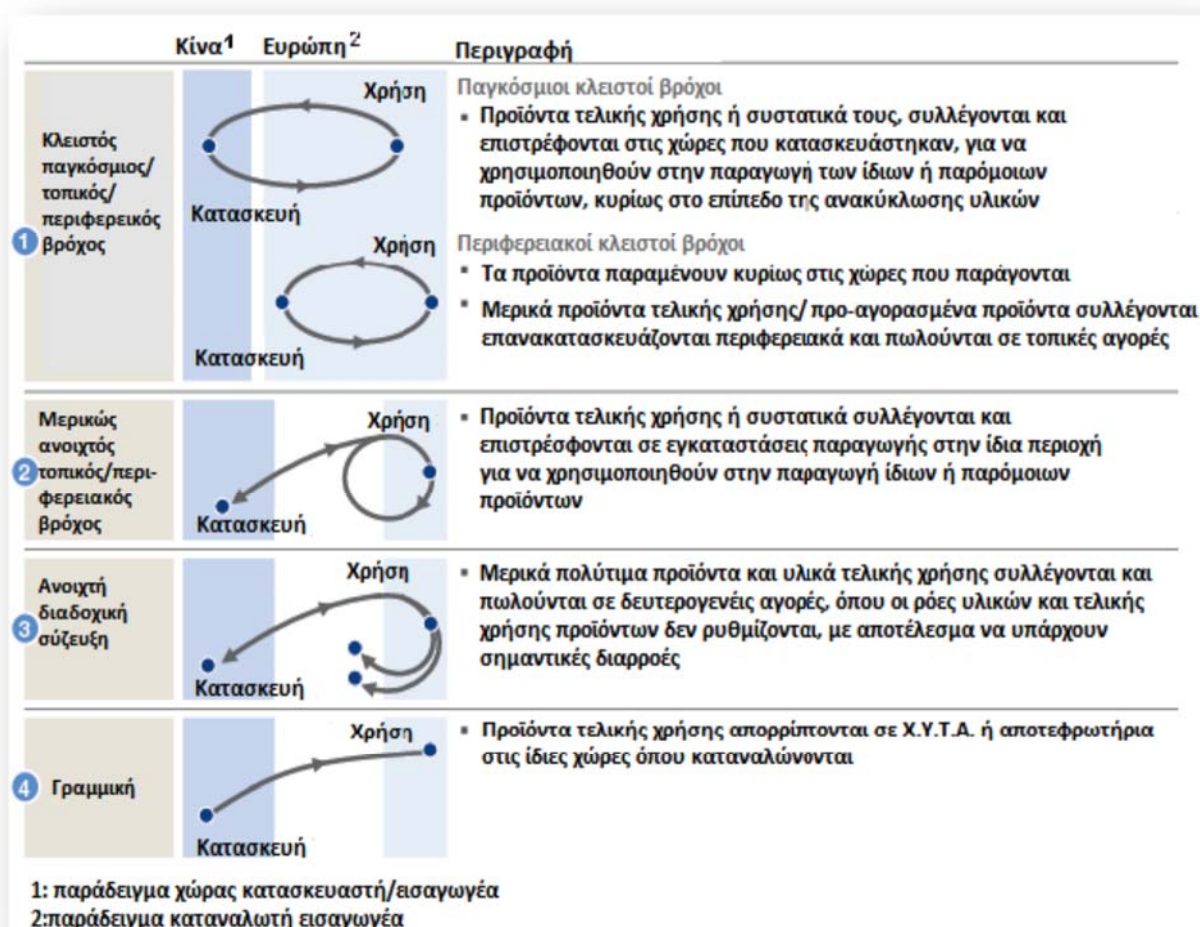
8.Κυκλική Οικονομία

Με τον όρο κυκλική οικονομία (circular economy) χαρακτηρίζεται η επανορθωτική οικονομία με σχεδιασμό και η οποία έχει ως στόχο να κρατήσει προϊόντα, εξαρτήματα και υλικά σε υψηλότερη χρησιμότητα και αξία, με διάκριση μεταξύ των τεχνικών και βιολογικών κύκλων. (Λιδωρίκης, 2015)

Το κυκλικό μοντέλο είναι μια βιομιμητική (μιμείται τη ζωή) προσέγγιση, μία σχολή σκέψης που έχει τη φύση ως παράδειγμα και θεωρεί ότι τα συστήματά μας θα έπρεπε να λειτουργούν όπως οι οργανισμοί, επεξεργαζόμενα τα συστατικά που μπορούν να επιστρέψουν πίσω στον κύκλο. Η έννοια της κυκλικής οικονομίας προκύπτει ως μια απάντηση του μέλλοντος, ενσαρκώνοντας το όνειρο μιας ιδανικής οικονομίας στην οποία τίποτα δεν θα χάνεται και τα πάντα θα ξαναδημιουργούνται. Αυτό το νέο μοντέλο προϋποθέτει νέους τρόπους σύλληψης, παραγωγής και κατανάλωσης (περισσότερο τη χρήση αγαθών παρά την κατοχή τους, την ανακύκλωση) και κυρίως απαιτεί την ενεργό συμμετοχή όλων των φορέων της οικονομικής ζωής (επιχειρήσεις, τοπικές κοινότητες, πολίτες-καταναλωτές).

Η μετάβαση προς μία κυκλική θεώρηση της οικονομίας, που θα στοχεύει στην επανένταξη των αποβλήτων στην παραγωγική διαδικασία, θα κλείνει της ανοιχτές γραμμικές ροές (close loops) και θα αναγεννά τα φυσικά αγαθά, είναι απαραίτητη για την επίτευξη της αειφορίας (Ellen MacArthur Foundation, 2014).

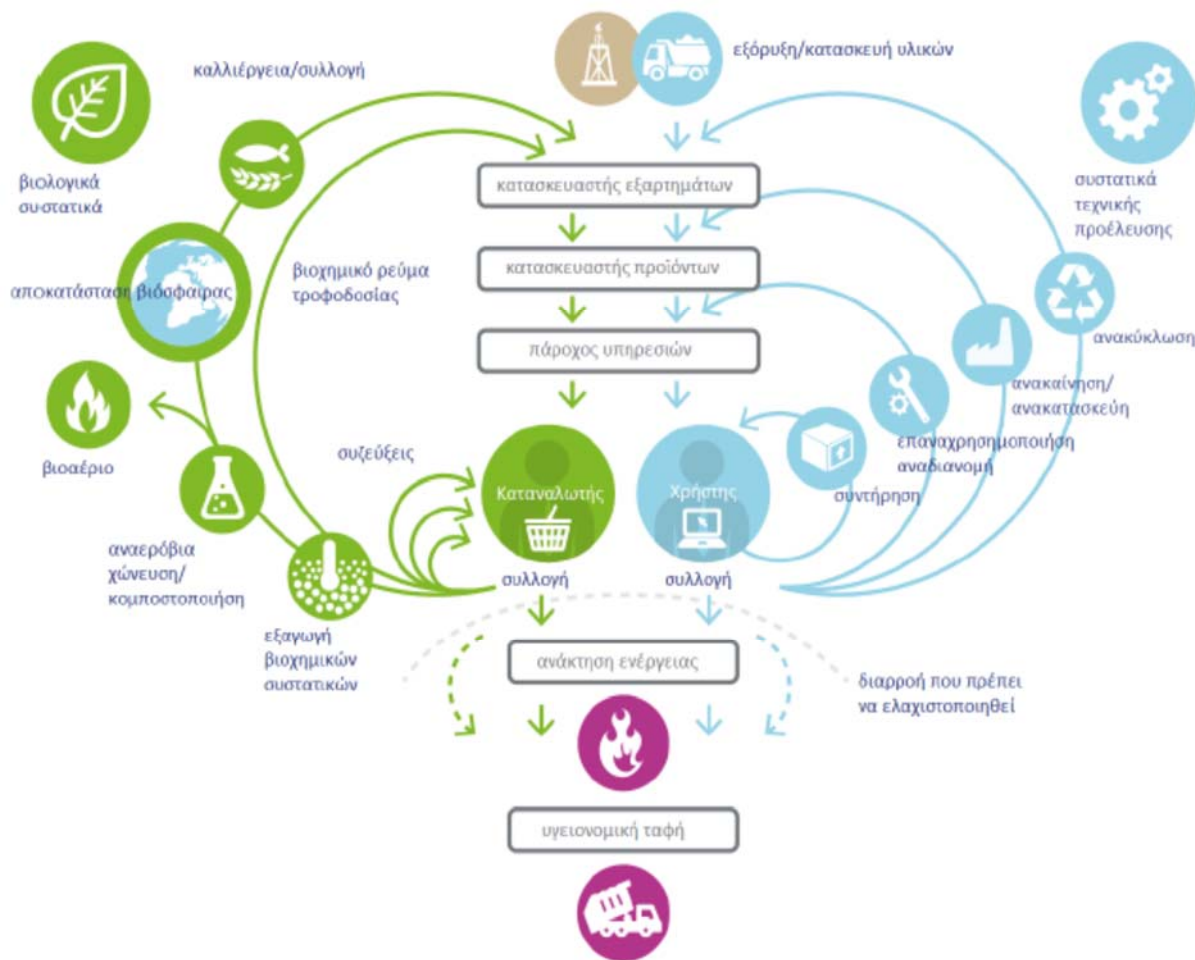
Στην Εικόνα 10 παρουσιάζονται διαφορετικά αρχέτυπα βρόχων της κυκλικής οικονομίας (κλειστοί / ανοιχτοί βρόγχοι), αριθμημένα σύμφωνα με την σειρά προτεραιότητας που προτείνει η κυκλική οικονομία:

Εικόνα 11. Σχηματική απεικόνιση αρχέτυπων αλυσίδων μεταφοράς και βρόγχων

(Πηγή: Ellen MacArthur Foundation, 2014)

Για την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας, απαιτούνται αλλαγές σε ολόκληρη την αλυσίδα παραγωγής των προϊόντων και επανεξέταση της έννοιας του αποβλήτου. Σε μία κυκλική οικονομία τα προϊόντα σχεδιάζονται με σκοπό να ενεργοποιήσουν τους κύκλους της αποσυναρμολόγησης και της επαναχρησιμοποίησης, ως εκ τούτου τα απόβλητα ελαχιστοποιούνται ή εξαλείφονται, (Nguyen, Stuchtey, & Zils, 2014). Μία σχηματική απεικόνιση της κυκλικής οικονομίας παρατίθεται στην Εικόνα 11 που ακολουθεί:

Εικόνα 12. Σχηματική απεικόνιση κυκλικής οικονομίας

(Πηγή: Ellen MacArthur Foundation, 2014)

Όπως φαίνεται στην Εικόνα 11, η κυκλική οικονομία χαρακτηρίζεται από εφαιπόμενους κύκλους στη βάση των οποίων βρίσκεται ο καταναλωτής/χρήστης. Η γραμμική αλυσίδα δεν παύει να υφίσταται, καθώς υπάρχει ακόμα η ανάγκη εξόρυξης πρώτων υλών και κατασκευής προϊόντων. Στο τέλος της γραμμικής αλυσίδας παραμένει η υγειονομική ταφή απορριμμάτων. Πλέον όμως υπάρχουν και όλες οι ροές συμβιωτικών δράσεων, που αποσκοπούν στη μείωση της παραγωγής υλικών και εξόρυξης πρώτων υλών, αλλά και στην ελαχιστοποίηση των αποβλήτων.

8.1 Οι αρχές και οι άξονες της Κυκλικής Οικονομίας

Οι πέντε αρχές της κυκλικής οικονομίας, όπως προτάθηκαν από την Ellen Macarthur, είναι οι παρακάτω:

«Κυκλική οικονομία είναι εκείνη που έχει σχεδιαστεί ώστε να επιτυγχάνει την αποκατάσταση και να διατηρεί τα προϊόντα, τα συστατικά στοιχεία και τα υλικά στην ύψιστη δυνατή χρησιμότητα και αξία καθόλη τη διάρκεια της ζωής τους

1. Η κυκλική οικονομία είναι ένα παγκόσμιο οικονομικό μοντέλο που αποσυνδέει την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη από την κατανάλωση πεπερασμένων πόρων.

2. Διακρίνει και ξεχωρίζει τα υλικά τεχνικής και βιολογικής προέλευσης επιδιώκοντας να διατηρούνται στην υψηλότερη δυνατή αξία καθόλη τη διάρκεια ζωής τους.

3. Δίνει έμφαση στον αποδοτικό σχεδιασμό των διεργασιών και στην αποδοτική χρήση πόρων για να βελτιστοποιούνται οι ροές και να επιτυγχάνεται η διατήρηση των τεχνικών και φυσικών αποθεμάτων πόρων.

4. Παρέχει νέες δυνατότητες για καινοτόμο σχεδιασμό σε πεδία όπως ο σχεδιασμός προϊόντων, υπηρεσιών και επιχειρηματικών μοντέλων, η παραγωγή τροφίμων, οι καλλιέργειες, βιολογικές πρώτες ύλες και προϊόντα.

5. Δημιουργεί ένα πλαίσιο και δομεί τις βάσεις για ένα ανθεκτικό σύστημα ικανό να λειτουργεί στο διηνεκές».

Η ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας βασίζεται σε πέντε άξονες:

- **Σχεδιασμός της οικονομίας με σκοπό να μην υπάρχουν απόβλητα (Design out waste)**

Τα βιολογικά και τεχνικά μέρη κάθε προϊόντος θα πρέπει να είναι σχεδιασμένα για αποσυναρμολόγηση και επαναπροσδιορισμό της χρήσης τους. Τα βιολογικά μέρη είναι μη τοξικά και μπορούν απλά να κομποστοποιηθούν. Τα τεχνικά, πολυμερή, κράματα και άλλα τεχνητά υλικά, πρέπει να είναι σχεδιασμένα για να χρησιμοποιηθούν ξανά με τη μικρότερη δυνατή ενέργεια.

- **Ενίσχυση της ελαστικότητας μέσω της ποικιλομορφίας (Build resilience through diversity)**

Σε έναν κόσμο που αλλάζει τάχιστα, με εντεινόμενη την αβεβαιότητα, ο σπονδυλωτός σχεδιασμός, η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα των συστημάτων αποκτούν ειδική βαρύτητα. Τα πολυποίκιλα συστήματα με πολλές συνδέσεις και κλίμακες είναι πιο ανθεκτικά απέναντι σε εξωτερικά πλήγματα από τα συστήματα που είναι χτισμένα με βάση την αποδοτικότητα, η μεγιστοποίηση της οποίας τείνει να τα καταστήσει εύθραυστα.

- **Ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές (Work towards using energy from renewable sources)**

Η χρήση αποκλειστικά ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η περαιτέρω προώθηση ολοκληρωμένων συστημάτων στον αγροδιατροφικό τομέα θα μειώσει τη χρήση ορυκτών καύσιμων καθώς θα δεσμεύεται η ενέργεια από παραπροϊόντα όπως η κοπριά. Η φορολόγηση με βάση τη χρήση ενέργειας και πόρων θα λειτουργούσε προωθητικά για την εμπέδωση της κυκλικής οικονομίας καθώς η πίεση θα μεταφερόταν στις ενεργοβόρες και υπερκαταναλωτικές κοινωνίες/οικονομίες.

- **Αντίληψη με όρους συστήματος (Think in systems)**

Η κατανόηση των αλληλεξαρτήσεων διαφορετικών τμημάτων αλλά και η σχέση των τμημάτων με το σύνολο είναι σημείο κλειδί για την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας. Η πολυπλοκότητα και η μη γραμμικότητα του αίτιου και του αποτελέσματος στη σύγχρονη οικονομία οδηγεί αναγκαστικά στην υιοθέτηση συστημικών αντιλήψεων. Η συστημική θεώρηση δίνει έμφαση στα αποθέματα και τις ροές των πόρων. Η διατήρηση και η αναπλήρωση των αποθεμάτων είναι εγγενής σε συστήματα με ισχυρή ανατροφοδότηση, τα οποία θεωρείται πως έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής. Επίσης η συστημική θεώρηση έχει τη δυνατότητα να συμπεριλάβει την αναγέννηση και την εξέλιξη των υφιστάμενων συστημάτων.

- **Αντίληψη με όρους διαδοχικής σύζευξης (Think in cascades)**

Για υλικά βιολογικής προέλευσης η δημιουργία αξίας βασίζεται στη δυνατότητα απόσπασης επιπλέον προστιθέμενης αξίας μέσω της αξιοποίησής τους με τη μέθοδο των διαδοχικών συζεύξεων. Κατά τη βιολογική

αποσύνθεση, φυσική ή ελεγχόμενη, το υλικό αποσυντίθεται σταδιακά από μικροοργανισμούς, όπως τα βακτήρια. Αυτή η σταδιακή βιο-αποικοδόμηση είναι σαφώς πιο αποδοτική από οποιαδήποτε άλλη διεργασία αποικοδόμησης. Είναι αναγκαίο πριν κάποιο ρεύμα φτάσει στο στάδιο της αποικοδόμησης να εξαχθεί από αυτό και η πιο μικρή ποσότητα χρήσιμης ενέργειας ή υλικού. Για να πραγματοποιηθεί αυτό χρειάζεται η διαδοχική σύζευξη των διαφορετικών επίπεδων επεξεργασίας.

8.2 Ερευνητικά αποτελέσματα του μοντέλου Κυκλικής Οικονομίας

Σύμφωνα με την έρευνα “Growth Within: A circular economy vision for a competitive Europe”, **η υιοθέτηση αρχών κυκλικής οικονομίας δεν θα μπορούσε μόνο να ωφελήσει την Ευρώπη από περιβαλλοντική και κοινωνική άποψη, αλλά θα μπορούσε επίσης να παράγει ένα καθαρό οικονομικό όφελος ύψους 1,8 τρισεκατομμυρίων ευρώ έως το 2030.**

Τα αποτελέσματα της έρευνας, η οποία βασίστηκε σε ανάλυση των τριών βασικότερων αναγκών των ανθρώπων – **μετακίνηση, διατροφή και κατοικία** - οδήγησαν σε 9 σημαντικά αποτελέσματα:

1. Η Ευρωπαϊκή οικονομία είναι εξαιρετικά σπάταλη στο μοντέλο της δημιουργίας αξίας και συνεχίζει, για πρακτικούς σκοπούς, να λειτουργεί βάση του μοντέλου λήψης-δημιουργίας-απόρριψης. **Κατά μέσο όρο, η Ευρώπη χρησιμοποιεί τα υλικά μόνο μία φορά.**
2. Ένα κύμα τεχνολογιών και επιχειρηματικών μοντέλων θα μπορούσε να βοηθήσει την Ευρωπαϊκή Οικονομία να βελτιώσει την παραγωγικότητα των πόρων και να μειώσει το συνολικό ετήσιο κόστος για τους τρεις τομείς μελέτης κατά 0,9 τρις. Ευρώ έως το 2030. Εντούτοις, τα οφέλη που δεν έχουν ληφθεί υπόψη και τα αποτελέσματα ανάκαμψης θα μπορούσαν να περιορίσουν το κέρδος (με ασαφείς συνέπειες για την απασχόληση).
3. Η Ευρώπη θα μπορούσε αντίθετα να ενσωματώσει αυτές τις νέες τεχνολογίες και επιχειρηματικά μοντέλα στην οικονομία, με τρόπο που να μεγιστοποιεί την αξία που εξάγεται από το ενεργητικό και το υλικό

απόθεμα, εφαρμόζοντας τους κανόνες της κυκλικής οικονομίας και επιτυγχάνοντας έτσι την ανάπτυξη εντός της.

4. Η μετατόπιση προς ένα τέτοιο μοντέλο θα μπορούσε να αποφέρει καλύτερα αποτελέσματα για την ευρωπαϊκή οικονομία και να επιφέρει οφέλη έως και 1,8€ τρις. έως το 2030.
5. Τα αποτελέσματα μοντελοποίησης ισορροπίας και μια συγκριτική μελέτη εργασίας δείχνουν ότι για την ευρωπαϊκή οικονομία γενικά, η κυκλική οικονομία θα μπορούσε να παράγει καλύτερα αποτελέσματα για την ευημερία, το ΑΕΠ και τα αποτελέσματα της απασχόλησης, συγκριτικά με την τρέχουσα πορεία ανάπτυξης.
6. Μια κυκλική οικονομία θα μπορούσε να ωφελήσει σημαντικά το περιβάλλον και να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα και ανθεκτικότητα
7. Η μετάβαση στην κυκλική οικονομία συνεπάγεται σημαντικό κόστος μετάβασης, αλλά με ορθή διαχείριση θα μπορούσε να δημιουργήσει ευκαιρίες για οικονομική και βιομηχανική ανανέωση.
8. Εάν η Ευρώπη ήθελα να επιταχύνει τη στροφή προς μια κυκλική οικονομία, θα μπορούσε να οικοδομήσει ισχυρά θεμέλια ξεκινώντας τέσσερις προσπάθειες. Η μετάβαση στο νέο μοντέλο ξεκινάει αναγνωρίζοντας τη συστημική φύση της αλλαγής. Όλοι οι τομείς πολιτικής επηρεάζονται και απαιτείται ευθυγραμμισμένη δράση. Μια τέτοια κοινή ατζέντα θα μπορούσε να περιλαμβάνει τέσσερα δομικά στοιχεία:
 - Αναζήτηση σε ολόκληρη την Ευρώπη για μάθηση, έρευνα και αναγνώριση ευκαιριών
 - Ανάπτυξη μιας ραχοκοκκαλιάς για τη διατήρηση της αξίας των υλικών – βασική απαίτηση για ενίσχυση της ευρωπαϊκής βιομηχανικής ανταγωνιστικότητας
 - Πρωτοβουλίες σε ευρωπαϊκό, εθνικό και επίπεδο πόλεων ώστε να καταστούν δυνατές, εγγενώς κερδοφόρες κυκλικές επιχειρήσεις

- ο Ανάπτυξη νέου συστήματος διακυβέρνησης για καθοδήγηση της οικονομίας σε μεγαλύτερη παραγωγικότητα των πόρων, απασχόληση και ανταγωνιστικότητα

9. Βρισκόμαστε στην κατάλληλη χρονική στιγμή.

Η έκθεση αναγνωρίζει ότι η οικοδόμηση μιας κυκλικής οικονομίας απαιτεί μια μεγάλη και πολύπλοκη προσπάθεια αντιμετώπισης των εμποδίων και φυσικά το κόστος μετάβασης, θέματα που συνδέονται με κάθε μεγάλη ευκαιρία. Η προσπάθεια θα απαιτούσε δράση σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Η εκτεταμένη ανάλυση που διεξήχθη, καταδεικνύει ότι η οικονομία θα μπορούσε να παράγει σημαντικά κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά αποτελέσματα αναγνωρίζοντας παράλληλα το κόστος μετάβασης. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας στηρίζονται και συγκεκριμενοποιούνται περαιτέρω μέσω της 2ης έκθεσης που ακολούθησε υπό την αιγίδα του Ellen McArthur Foundation, “The Circular Economy: A Wealth of Flows: 2nd Edition”. Στην 2^η αυτή έκθεση αποδεικνύεται ότι μια κυκλική οικονομία έχει σοβαρές συνέπειες για την παραγωγή, την απασχόληση, την εκπαίδευση, το χρήμα και τη χρηματοδότηση, αλλά προϋποθέτει επίσης μετατόπιση των δημόσιων πολιτικών και της φορολογίας. Το οικονομικό πλεονέκτημα αυτού του μοντέλου έγκειται στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό των αποβλήτων, επιτρέποντας την πρόσβαση πέρα από την ιδιοκτησία, ευνοώντας την παραγωγικότητα των πόρων με ριζοσπαστικούς τρόπους, δίνοντας προοπτική για την ανοικοδόμηση του φυσικού κεφαλαίου και την ανθεκτικότητα.

Σε πρακτικό επίπεδο και αναφορικά με την διάχυση αυτής της νέας κουλτούρας στον επιχειρηματικό κόσμο, το κλειδί για την δημιουργία προστιθέμενης αξίας για τις επιχειρήσεις, μέσω βιώσιμων πρωτοβουλιών έγκειται στην ορθή διαχείριση (McKinsey&Company, 2015), η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω:

- 1) Επιλογής συγκεκριμένων περιοχών εστίασης
- 2) Συγκεκριμένων μετρήσιμων στόχων

3) Διεξαγωγής αναλύσεων κόστους-οφέλους

4) Δημιουργίας κινήτρων για εργαζόμενους και προμηθευτές

Ιδιαίτερα ελπιδοφόρο είναι το γεγονός ότι η λίστα των παγκόσμιων εταιρειών, που εφαρμόζουν τέτοιες πρωτοβουλίες είναι μεγάλη και μάλιστα πολλές από αυτές, θέτουν ως «όρο συνεργασίας» με τους προμηθευτές τους, να ακολουθούν παρόμοιες τακτικές. Ορισμένες από αυτές είναι:

- Unilever
- IKEA
- Kingfisher's Group
- Coca Cola
- Mars
- Hershey
- C&A
- Puma
- Nike
- Benetton
- H&M
- Inditex
- Marks and Spencer
- Google

Ιδιαίτερως ενθαρρυντικά είναι επίσης τα αποτελέσματα, οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά, από περιπτώσιολογικές μελέτες, επιχειρήσεων που εφαρμόζουν αυτές τις πρακτικές²³:

- Balbo Group - Ο μεγαλύτερος βιολογικός καλλιεργητής ζαχαροκάλαμου της Βραζιλίας αγκάλιασε τις πρακτικές ανανεωτικής γεωργίας για την αναζωογόνηση των οικοσυστημάτων, την επίτευξη υψηλότερων

²³ <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/case-studies/regenerative-agriculture-at-scale>

αποδόσεων και τη δημιουργία ενός μοντέλου βιομηχανικής γεωργίας που λειτουργεί τόσο καλά όσο και η φύση.

- Η Sinctronics εφάρμοσε την έννοια της κυκλικής οικονομίας στον ηλεκτρονικό τομέα της Βραζιλίας, περνώντας από πολλαπλά στάδια επανάληψης Έρευνας & Ανάπτυξης, για να ωθήσει τα όρια των δραστηριοτήτων κλειστού βρόχου.

Το διεθνές Ινστιτούτο McKinsey & Company, προχώρησε και σε περαιτέρω έρευνα, σε σχέση με τα αποτελέσματα και δει τα οικονομικά, της κυκλικής οικονομίας. Στην μελέτη “The circular economy: Moving from theory to practice”, αναγνωρίζεται ότι η οικοδόμηση μιας κυκλικής οικονομίας απαιτεί πολύπλοκες προσπάθειες σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Για μετάβαση από την τρέχουσα τροχιά σε κυκλική, οι ευρωπαϊκές οικονομίες και εταιρείες θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις με βάση:

- Την αναγέννηση (**Regenerate**) – π.χ. η προώθηση από το Ινστιτούτο Savory, για ολοκληρωμένη διαχείριση γης, έχει επηρεάσει την αναγέννηση άνω των 2,5 εκατομμυρίων εκταρίων εμπορικών εκτάσεων σε όλο τον κόσμο.
- Την Διαμοίραση (**Share**) – μεγιστοποίηση της αξίας των προϊόντων μέσω κοινής-μοιρασμένης χρήσης π.χ. επιχειρηματικά μοντέλα τύπου κοινής χρήσης, για αυτοκίνητα, σπίτια, χρήση εργαλείων.
- Βελτιστοποίηση της απόδοσης και αποδοτικότητας των προϊόντων με χρήση νέων/καινοτόμων τεχνολογιών, αυτοματοποίησης, τηλεανίχνευσης κ.α. (**Optimize**)
- Τη Δημιουργία βρόγχων (**Loop**). Η διατήρηση εξαρτημάτων/υλικών σε κλειστούς βρόγχους είναι πολύ σημαντική, καθώς επίσης και η διαχείριση προτεραιοτήτων των εσωτερικών. Για πεπερασμένα υλικά, αυτό σημαίνει ανακατασκευή εξαρτημάτων (ή ως τελευταία λύση) ανακύκλωση υλικών, ως διενεργούν οι Εταιρείες : Michelin, Rolls-

Royce, Renault. Για ανανεώσιμα υλικά, η διαδικασία περιλαμβάνει αναερόβια χώνευση και την εξαγωγή των βιοχημικών από τα οργανικά απόβλητα. Στη Μ.Βρετανία 146 εγκαταστάσεις αναερόβιας χώνευσης διαχειρίζονται το 66% της λυματολάσπης και 175 εγκαταστάσεις παράγουν βιοενέργεια από στερεά απόβλητα – ένας αριθμός που αυξάνεται συνεχώς.

- Την παροχή εικονικών υπηρεσιών (**Virtualize**) - π.χ. εικονικά γραφεία
- Την ανταλλαγή (**Exchange**), μέσω της αντικατάστασης των παλιών υλικών με εξελιγμένα ανανεώσιμα υλικά.

Με διάφορους τρόπους, αυτές οι ενέργειες αυξάνουν τη χρησιμότητα των φυσικών πόρων, παρατείνουν τη διάρκεια ζωής τους και εντείνουν την μετατόπιση προς χρήση ανανεώσιμων υλικών αντί για πεπερασμένα. Επιπρόσθετα, κάθε δράση, ενισχύει και επιταχύνει την απόδοση των άλλων και θα μπορούσαν να έχουν σημαντικό αντίκτυπο, στην ουσιαστική αύξηση του κόστους ανταγωνιστικότητας. Οι περισσότερες βιομηχανίες, ήδη εμφανίζουν κερδοφόρες ευκαιρίες, ως διαφαίνεται και στην Εικόνα 13 που ακολουθεί:

A circular perspective can help many industries cut costs and improve performance.

● High profit potential ● Medium profit potential ● Low profit potential

Economic activities	Regenerate	Share	Optimize	Loop	Virtualize	Exchange
Information and communication services, media, and telecommunications	●	●	●	●	●	●
Scientific R&D; other professional, scientific, and technical activities	●	●	●	●	●	●
Education	●	●	●	●	●	●
Human-health and social-work activities	●	●	●	●	●	●
Administrative and support services	●	●	●	●	●	●
Arts, entertainment, and recreation	●	●	●	●	●	●
Financial and insurance activities	●	●	●	●	●	●
Legal and accounting, head-office consulting, and architecture	●	●	●	●	●	●
Distributive trades (including wholesale and retail trade)	●	●	●	●	●	●
Manufacture of wood and paper products; printing	●	●	●	●	●	●
Public administration and defense; compulsory social security	●	●	●	●	●	●
Real-estate activities	●	●	●	●	●	●
Manufacture of textiles, apparel, leather, and related products	●	●	●	●	●	●
Construction	●	●	●	●	●	●
Manufacture of transport equipment	●	●	●	●	●	●
Manufacture of furniture	●	●	●	●	●	●
Water supply, waste, and remediation	●	●	●	●	●	●
Manufacture of electrical equipment; computer, electronic, and optical products	●	●	●	●	●	●
Manufacture of machinery and equipment	●	●	●	●	●	●
Manufacture of rubber, plastics, and basic and fabricated metal products	●	●	●	●	●	●
Transportation and storage	●	●	●	●	●	●
Agriculture, forestry, and fishing	●	●	●	●	●	●
Manufacture of food, beverages, and tobacco products	●	●	●	●	●	●
Mining and quarrying	●	●	●	●	●	●
Electricity, gas, steam, and air-conditioning supply	●	●	●	●	●	●
Manufacture of coke, refined petroleum, and chemicals products	●	●	●	●	●	●
Manufacture of pharmaceuticals, medicinal chemicals, and botanicals	●	●	●	●	●	●
Accommodation and food-service activities	●	●	●	●	●	●

Εικόνα 13. Μία κυκλική προοπτική δύναται να βοηθήσει τις βιομηχανίες να περιορίσουν το κόστος και να βελτιώσουν την αποδοτικότητα.

(Πηγή: McKinsey Centre for Business and Environment, 2016)

8.3 Στοχευμένες πολιτικές από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την ώθηση της κυκλικής οικονομίας²⁴

Η μετάβαση στην κυκλική οικονομία θα επιφέρει κάτι παραπάνω από σημαντικά οφέλη στο περιβάλλον, αλλά και στην απασχόληση. Χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας αναμένεται να δημιουργηθούν στην ανακύκλωση, την ανακατασκευή και ανάπτυξη προϊόντων, την έρευνα, τον καινοτόμο σχεδιασμό και τα επιχειρηματικά μοντέλα.

Σύμφωνα με τη Greenagenda.gr, ο **πρώτος αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Φρανς Τίμερμανς**, τονίζει ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα **μπορέσουν να υπάρξουν περισσότερες από 170.000 άμεσες θέσεις εργασίας μέχρι το 2035**, μέσω των μέτρων για τη διαχείριση αποβλήτων. «Οι τομείς της επαναχρησιμοποίησης και επισκευής είναι εντάσεως εργασίας και, ως εκ τούτου, με την υποστήριξη αυτών των δραστηριοτήτων, παρατείνεται η διάρκεια ζωής των προϊόντων, γεγονός που θα συμβάλει στην απασχόληση της ΕΕ και την κοινωνική ατζέντα», υπογραμμίζει ο κ. Τίμερμανς.

Κατά τη διάρκεια του 2016, η Επιτροπή ανέλαβε στοχευμένες δραστηριότητες προβολής για να βοηθήσει τα κράτη-μέλη και τις περιφέρειες της ΕΕ στην απορρόφηση των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής για την κυκλική οικονομία. Από το Μάρτιο του 2017 μαζί με την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή έχει δώσει και το έναυσμα της συνεργασίας για τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής πλατφόρμας ενδιαφερομένων για την κυκλική οικονομία. «Σκοπός της πλατφόρμας είναι να προωθήσει τον διάλογο σε πολιτικό επίπεδο αλλά και την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών για τη μετάβαση στην κυκλική οικονομία», γνωστοποιεί ο Ευρωπαίος αξιωματούχος.

²⁴ <https://www.ecoweather.gr/single-post/2017/04/05/170000-%CE%9D%CE%95%CE%95%CE%A3%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%99%CE%A3%CE%95%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3-%CE%9C%CE%95-%CE%A4%CE%97%CE%9D%CE%A9%CE%98%CE%97%CE%A3%CE%97-%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9D%CE%9A%CE%A5%CE%9A%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%97-%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%91-VID>

Στις 26 Ιανουαρίου 2017 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε μια αναφορά για την εφαρμογή του σχεδίου δράσης που αφορά την Κυκλική Οικονομία.

Με το κείμενο αυτό η Κομισιόν:

- έλαβε περαιτέρω μέτρα με την ίδρυση μιας πλατφόρμας οικονομικής υποστήριξης της Κυκλικής Οικονομίας με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, φέρνοντας μαζί τους επενδυτές και όσους καινοτομούν.
- εξέδωσε τις κατευθυντήριες γραμμές προς τα κράτη-μέλη σχετικά με τη μετατροπή αποβλήτων σε ενέργεια.
- πρότεινε στοχευμένη βελτίωση της νομοθεσίας για ορισμένες επικίνδυνες ουσίες σε είδη ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού.

Στο πλαίσιο για την έρευνα και την καινοτομία του προγράμματος «HORIZON 2020» η Επιτροπή ενισχύει με 650 εκατ. ευρώ την περίοδο 2016-17 σε μια περιοχή εστίασης για τη «Βιομηχανία 2020 στην Κυκλική Οικονομία», όπου παρέχονται κονδύλια για να αποδείξουν την οικονομική και περιβαλλοντική σκοπιμότητα της προσέγγισης κυκλικής οικονομίας και ταυτόχρονα να δοθεί μια ισχυρή ώθηση στην εκ νέου εκβιομηχάνιση της ΕΕ.

Η κυκλική οικονομία θα βοηθήσει σημαντικά τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, που θα εξοικονομήσουν **600 δισεκατομμύρια ευρώ**, ενώ θα συμβάλει και στη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου. Γι' αυτό, «Διαρθρωτικά Ταμεία» και «Ταμείο Συνοχής» έχουν αντλήσει δισεκατομμύρια με στόχο την αποδοτικότητα των πόρων, την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας.

9. Συμπεράσματα

1. Πρέπει να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε όλοι το σχεδιασμό της επεξεργασίας των πρώτων υλών, έτσι ώστε να αποκτούν και να αποδίδουν το μέγιστο της αξίας τους. Η σπατάλη οδήγησε σε αδιέξοδα και πρέπει να διορθωθεί.
2. Οι συνέργιες σε όλα τα επίπεδα μπορούν να αποφέρουν καλύτερα αποτελέσματα. Η διατριβή περιλαμβάνει επικαιροποιημένη έρευνα και εξελίξεις που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τους διαμορφωτές πολιτικών, όργανα και στελέχη διοίκησης.
3. Η λογική της αποτελεσματικότητας των πόρων, έχει μετρήσιμα και ελπιδοφόρα αποτελέσματα, αλλά σαφώς προϋποθέτει επενδύσεις σε εκπαίδευση, εντοπισμό ευκαιριών, ανάλυση, ώστε να καθιερωθεί ορθό πλαίσιο – π.χ. μέθοδοι βιομηχανικής συμβίωσης.
4. Η Εταιρική κοινωνική ευθύνη και οι τακτικές της, με νομοθετική πλέον ενσωμάτωση στην ΕΕ, μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, σε σχέση με την εξέλιξη των επιχειρήσεων και τη δημιουργία δίκαιων συστημάτων με αειφόρες προοπτικές.
5. Πρόσθετα οφέλη προκύπτουν από τη δυνατότητα χρήσης, πληθώρας μεθοδολογικών εργαλείων που είναι διαθέσιμα – για σκοπούς ορθού σχεδιασμού, διοίκησης, διαχείρισης της αλλαγής, όπως δείκτες, διεθνή όργανα και οργανισμοί, ένταξη σε προγράμματα και ροή χρηματοδότησης.
6. Είναι διαθέσιμες οι δυνατότητες για το σταδιακό χτίσιμο ενός αειφορικού περιβάλλοντος για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.
7. Ως πρόταση για βελτίωση, θα μπορούσε να αναφερθεί η καλύτερη πληροφόρηση και η χρήση καλύτερου μάρκετινγκ, για σκοπούς ενημέρωσης των πολιτών/επιχειρηματιών/θεσμών κλπ. Μία μελέτη περίπτωσης αναφορικά με πρακτικές εφαρμογές ενεργειών διατηρήσιμης ανάπτυξης και τα αποτελέσματά τους, σε εταιρικό περιβάλλον, θα μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο περαιτέρω έρευνας.

10. Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adams, W. (1995). *Green development theory: Environmentalism and sustainable development*. London
- Carroll, A. (1979). "A Three -Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance". *The Academy of Management Review*, 497-505
- Carroll, A. (1991). "The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders". *Business Horizons*, 30-48
- Atkinson, G. (2000). "Measuring corporate sustainability". *Journal of Environmental planning and management*, 43(2) : 235-252
- Bebbington, J. (2001). "Sustainable development: A review of the international development, business and accounting literature". *Accounting forum*, Vol.25, No.2 : 128-157
- Berg, A., Schlag, N. and Stuchtey, M. (2015). "Getting the most out of your sustainability program". Ανάκτηση από <http://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/getting-the-most-out-of-your-sustainability-program>
- Commission, (2013). *Sustainable and responsible business*. Ανάκτηση από http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/files/csr/campaign/documentation/download/cases_el.pdf
- Commission, (2017). *Report from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation of the Circular Economy Action Plan*
- Dale, A. & Newman, L. (2005). "Sustainable development, education and literacy". *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 6(4) : 262-351

- Du Pisani, J. (2006) “*Sustainable development – historical roots of the concept*”. *Environmental Sciences*, 3(2) : 83-96
- Diesendorf, M. (2000). *Sustainability and sustainable development*, in Dunphy, D., Benveniste, J., Griffiths, A. and Sutton, P. *Sustainability: The corporate challenge of the 21st century*. Sydney: Allen & Unwin
- Ellen MacArthur Foundation, the McKinsey Center for Business and Environment, and Stiftungsfonds für Umweltökonomie und Nachhaltigkeit, (2015). *Growth Within: A circular economy vision for a competitive Europe*
- Harte, M. (1997) “*Ecology, sustainability and environment as capital*. *Ecological Economics*”, 15, 157-164
- International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, (1993). “*Agenda 21: Earth’s action plan*”. University of California. Oceana Publications
- Kassinis, G. and N. Vafeas (2006) “*Stakeholder Pressures and Environmental Performance*.” *Academy of Management Journal*, 49(1): 145-159.
- Kassinis, G. (2012) “*The Value of Managing Stakeholders*.” In *The Oxford Handbook of Business and the Natural Environment*, edited by P. Bansal and A. J. Hoffman. Oxford University Press: 83-100.
- Krausmann, F., Gingrich, S., Eisenmenger, N., Erb, K.-H., Haberl, H. and Fischer-Kowalski, M. (2009). “*Growth in global materials use, GDP and population during the 20th century*”. *Ecological Economics*, 68, 2696-2705
- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. and Behrens, W. III, (1972). *The limits to growth: A report for the Club of Rome’s project on the predicament of mankind*. Universe Books, New York
- McKinsey Centre for Business and Environment, (2016). *The circular economy: Moving from theory to practice. Special Edition*. McKinsey & Company Practice Publication

- Mog, J. (2004). “*Struggling with sustainability – A comparative framework for evaluating sustainable development programs*”. World Development, 32:12, 2139-2160
- Nguyen, Stuchtey, & Zils, (2014). Remaking the industrial economy, Article McKinsey Quarterly. Ανάκτηση από <http://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability-and-resource-productivity/our-insights/remaking-the-industrial-economy> [Πρόσβαση 15/04/2017]
- OECD (2015), *Environment at a Glance 2015: OECD Indicators*, OECD Publishing.
- Pasqual J. & Souto G. (2003). *Sustainability in natural resource management*. Ecological Economics, 46, 47-59
- Pearce, D. (1993). *Sustainable development and developing country economics*. London
- Robinson, N. (1993). *Agenda 21: Earth's action plan annotated*, Oceana Publications, New York
- Rossi, M. Brown, H. & Bass, L. (2000). *Leaders in sustainable development: How agents of change define the agenda*. Business Strategy and the Environment, 9(5) : 273-286
- Shrivastava, P. (1994). *Castrated environment: Greening and organization studies*. Organization Studies, 15(5) : 705-726
- Turner, R. (1993). *Sustainability: Principles and practice. Sustainable environmental economics and management*. Belhaven Press. London
- United Nations Environment Programme, (2016). *2015 Annual Report*
- Van Dierenm, W. (1995) *Taking nature into account : Toward a sustainable national income*. New York
- Webster, K. (2016). *The Circular Economy: A Wealth of Flows: 2nd Edition*. Ellen McArthur Foundation
- World Commission on Environment and Development, (1987). *Our common future*

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, (2010), *Ευρώπη 2020: Στρατηγική για Έξυπνη Διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*, Βρυξέλλες
- Ανδρεοπούλου, Ζ. (2008). *Νέες τεχνολογίες, περιβαλλοντική αειφορία και βιώσιμη ανάπτυξη. Φυσικοί πόροι, περιβάλλον και ανάπτυξη*. Εκδόσεις Τζιόλα
- Αραμπατζής, Γ. (2014). *Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και δίκαιο περιβάλλοντος. Διερεύνηση των προοπτικών με στόχο την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στο Δήμο Πρεσπών*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Πειραιώς
- Βαξεβανίδου, Μ. (2011), *Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις ΑΘ ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ
- Γεροντέλη, Α., Μιχαηλίδου, Ε., (2012), *Διάσκεψη Κορυφής Rio+20 (UNCSD) «Το μέλλον που θέλουμε» (The future we want) Μετά είκοσι έτη*, Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.
- Γρηγορίου Π., Σαμιώτης Γ. & Τσάλτας Γρ., (1993). *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Rio de Janeiro)*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα
- Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΕΧΩΔΕ, Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, (2008). *Δείκτες Περιβάλλοντος και Αειφορίας για τη Θεσσαλονίκη*.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2003), *Πράσινη Βίβλος για την επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη*, Βρυξέλλες
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2014). *Προς μια κυκλική οικονομία: πρόγραμμα μηδενικών αποβλήτων για την Ευρώπη*, Βρυξέλλες
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος, (2015). *Το ευρωπαϊκό περιβάλλον — Κατάσταση και προοπτικές 2015: Συνθετική έκθεση*. Κοπεγχάγη.

- Κατσούλη, Κ. (2012). *Τα οικονομικά οφέλη της ΕΚΕ σε περιόδους κρίσης*. Ανάκτηση από: <http://csrnews.gr/438/%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BF%CF%86%CE%AD%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%B5%CF%83%CE%B5-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%8C%CE%B4%CE%BF> [Πρόσβαση 30/11/2016]
- Λιδωρίκης, Σ. (2015). *Η κυκλική οικονομία μετατρέπει τα απορρίμματα σε βιομηχανία πόρων*. Ανάκτηση από <http://www.presspublica.gr/i-kykliki-oikonomia-metatrepei-ton-tomea-aporrimaton-se-viomixania-poron/> [Πρόσβαση 26/04/2017]
- Οικολογική Επιθεώρηση, (2013). Ανάκτηση από <http://www.oikologos.gr/> [Πρόσβαση 29/02/2017]
- Οργανόπουλος, Ι. (2010) *Αειφορία – Αειφόρος Ανάπτυξη: Αναγκαιότητα – Ορισμοί*. Α' βάρθια εκπαίδευση Ν.Πιερίας
- Πονηράκη, Α., (2015). Διπλωματική Εργασία. *Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Επιχειρηματικότητα*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.Αθήνα
- Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ), (2014). *Ετήσια Έκθεση για το Επιχειρηματικό Περιβάλλον*
- Σύνδεσμος Εταιρειών Συμβούλων Μάνατζμεντ Ελλάδος. (2013). Ανάκτηση από http://www.sesma.gr/fileadmin/docsnew/16_-_14_12_2013_Sustainability_EXERGIA_KBATOS_Corporate_Responsibility.pdf [Πρόσβαση 09/01/2017]
- Χατζησταύρου, Ε. (2013). *Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Παγκοσμιοποίηση. Ποιά είναι τα οφέλη;*. Άρθρο στο <http://www.epixeiro.gr/article/1972>. [Πρόσβαση 9/10/2016]

Πηγές από το διαδίκτυο:

- <http://www.qualitynet.gr/homepage.asp?ITMID=10&LANG=GR>
[Πρόσβαση 11/1/2017]
- <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx> [Πρόσβαση 11/1/2017]
- <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>
- <http://www.mckinsey.com/>
- <https://www.youtube.com/watch?v=eK9LRga7DW0>. Video: conversation with Ellen Macarthur, Re-thinking Progress.
[Πρόσβαση:08/04/2017]